

vero ambages sursum deorsum vagantes, vix pervenitis eo, quo nos dudum perreneramus.

Cheeredemus Stoicus tradit, et ex Pherius, prisos Egyptiorum sacerdos carne, vino, ovi et lactic semper abstinuisse: idque ut purior intentus et acris divinis rebus vacareat, ardoremque libidinis restinguereat: atque hi Egypti fuerunt sapientes et astrologi.

Eseni vino et carne sibi interfiebant, totique oratione et studio sacrum Litterarum vacabant, de quibus mira narrat Josephus, Philo et Plinius: quinimo Porphyrius, in lib. De Abstinentia ab esse animalium, asserit plorosque ex eis divino afflato spirito vates existisset.

Eubulus reffet, apud Pessas tria fuisse Magorum genera, quorum primum (qui maxime sapientes et eloquentes existimabatur) prater facinam et olera nihil esibatur.

Bardesanes Babylonius tradit Iudorum gynocophilas solis arborum pomis, oriza et farina vivera.

Euripides in Creta Jovis vates carne et coctis omnibus abstinebat.

Socrates virtutis studiosos hortabatur, ut abstinentiam coleant, et delicias veluti Sirenes respuerant. Idem rogatus qua re ab aliis hominibus differret, at: «Ali vivunt ut edant; ego vero ut vivam.» Eiusdem est haec sententia apud Xenopontem, lib. I De Dicit et facit Socratis: «Videris, o Autipho! felicitatem delitos et divitiae metiri; ego autem nullus quidem rebus indigeno, divinum; minimis vero, illorum esse dico, qui quam proximi superis sint: et divina quidam opinio omnibus; qui vero dicit appropinquant, proximos optimo existere.»

Iouis Asynus, teste Philostrato, interrogatus quemnam essent epule suavissime, respondit: «Ista curare desii.»

Xenocrates tria tantum praecipta in templo Eleusina mancissi dixit, scilicet, primo, venerandos esse deos; secundo, honordanos esse parentes; tertio, abstinentendum esse a canibus. Ituensis milis est ternarius Plutarchi, lib. De Iactione militis: Tria, at, sunt saluberrima: primo, vesci certi saturitatem; secundo, non refugere laborem; tertio, naturae senem conservare: puta sobrietatem, exercitum, et castitas. Aureum hoc est tuende sanitatis dogma.

Plinius at, «vnum esse clementiam homini;» et Seneca at, «ebrietatem esse voluntariam insaniendum.»

Epicurus, licet voluptatis patronus, asserit ad jucundum et suaviter vivendum, tanacitatem victimus conferre plurimum; et in epistolis suis testatur se aqua tantum et pane vesci solitum.

Seneca, epist. 109, scribit a animalibus et ea carnium absinere, ob rationes et exemplum Sextii et Pythagoras. Raftones Sextii erant, pereus, «quod homini satis alimentorum si citra sanguinem; et crudelitatis consuetudo fiat, ubi in voluptatem ad-

ducitur laceratio.» Secunda, «quod contrahenda sit materia luxuriae.» Tertia, «quod valetudini contraria sunt almenta varia, et nostris aliena corporibus.» Quarta, «quod carnes sint alimenta leonum et vulturum.» Quinta Pythagoras erat, quod censeret animas hominum in alia et alia corpora, etiam animalium, transmigrare. «Itaque hominibus parricidi metum fecit, cum possint in parentis animam incisi incurrire, et ferro mortuus violare, in quo cognatus aliquis spiritus hospitetur.» Unde Pythagoras de sue animis transmigratione ita consulit:

Aethiades fuerunt qui priso tempore primum;
Trojano bello postea Pantibodes;
Mox Hieromotius, post Pyrrhus; denique magno
Pythagoras, Samii gloria magna soli.

Pythagoram secutus Empedocles ita de se canit:

Olio namque fui cespugno, puerque, pollaque,

Et volucris colpi, atque alti mari incola piscis.

De abstinentia Pythagore, Antisthenis, Diogenis, Apollonii Tyanei multa habent Laertius, Plutarachus et Philostratus. Plura vide apud S. Hieronymum, lib. I Contra Iovinianum, et Plutarchum in dubius orationibus de Esu carnium.

DANIEL AUTEM (dedit Deus) INTELLIGENTIAM OMNIS VISIONUM. — Ille patet haec sapientiam Danielis et sociorum eius, potius supernaturalem quam naturalem fuisse; tum quia Deus distinxit illis eam in dulilisse quasi speciale premium temperante; tum quia eis induit fuit scientia in omni libro, id est omni scientia, ut hic dicitur; adeo cap. II, 30, in Daniele distinxit fuisse sapientia major, quam in illo mortalium, canique triennali non tam studio, quam abstinentia, pietate et oratione adaptius est, ut colligatur ex vers. 5; tum qui Danieli a Deo induita fuit prophetia et scientia interpretandi sonnia: hec autem supernaturalis est, neque est habitus permanens, sed illuminatio acta a Deo, certis temporibus quibus Daniel prophetaebat, vel sonnia explicabat, ei immissa.

Nota: Hoc premium congruum est; decet enim, teste S. Gregorio, lib. XXX Moral. xviii, ut qui carnalia respunt, sapientia spiritualia, utque qui jejunant ventre, pascantur in mente. Vis ergo dolecatrices harum mentales et colestes, despice terrenas et hrustales, sentiesque illud S. Bernardi esse verissimum: «Gustato spiritu, despit omnis caro.» Sic vatem gentilem quasi omniscium et pammantium celebrat gentilis propheta, sed superstitione:

Trojogenus interpres frivum, qui nomina Phoeni
Qui tripodes, Clari lunos, qui sidera sentis,
Et vulcanum linguis, et præpetis omnia penas.

ET SONNIORUM, — a Deo immissorum, de somnis et divinatione vide dicta Genes. xl et xli, et Pherium hic.

20. SUPER CUNCTOS ARIOLOS ET MAGOS. — Quinam hi fuerint dicam cap. II, 2.

21. FUIT AUTEM DANIEL USQUE AD ANNUM PRIMUM CERI REGIS, — q. d. Fuit Daniel in magna apud omnes reges Babylonis gloria et auctoritate; vixit in sua regis, Nabuchodonosor ejusque posteris, ac Balsaecri, charus et familiaris; idque constanter et semper, donec Balsasar a Cyro et regno et vita spoliatus est, a Daniel, inquit S. Hieronymus, usque ad primum annum Cyri, qui Chaldeorum destruxit imperium, potius fuit in Chaldea: postea vero a Dario in Medos translatus est. In et Theodoretus. Perperam ergo Calvinus sic exponit: «fuit,» id est prophetae, Daniel usque ad primum annum Cyri; nam et 3 anno Cyri prophetae, ut patet cap. x, 4.

Secundo, usque ad annum primum Cyri, aliud hic latens inuit: nimurum, predixerat Isaías cap. XLIV, 28, et cap. XLV, 1, Iudeos per Cyrum et Babylonie liberandos: significat ergo his Daniel se tempus illud ab Isaiā predictum vidisse, non quod plus non vixerit, sed quod eo usque vivirit, ut toto captivitate tempore Iudeos et ancordinates juaret, et vaticiniis consolaretur. *ta Maldonata 1.*

(1) Diutius Danieliem vitam produxit, patet inde quod infra cap. x, tertio Cyri anno ex visionem chilicis legimus. Hic igitur annis hic sumit: ut singulariter celestis per solitonem Babylonie captivitatis. Alii ut eundem annum ac tectionem Cyri, cap. x, 1, accipiunt, corollice sensu, quod Cyrus et Darius Medus junctis copia una Babylonem expugnauit, similius regnaret, donec iuncto elabente anno, Cyrus, mortuus Darii, solus rex evasit.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Videt Nabuchodonosor in somno statuimus portendente quatuor imperia mundi, quae a lapide de monte abducent, il est a Christo, contrita est. Somnium hoc solus enarrare potuit Daniel, vers. 19. Unde a rege et Chaldeis honoratur, tolisque Babyloniam proficiunt, vers. 46.

1. In anno secundo regni Nabuchodonosor, vidit Nabuchodonosor somnium, et conterritus est spiritus ejus, et somnium ejus fugit ab eo. 2. Praecepit autem rex, ut convocarentur arioli, et magi, et malefici, et Chaldei, ut indicarent regi somnia sua: qui cum venissent, steterunt coram rege. 3. Et dixit ad eos rex: Vidi somnium; et mente confusus ignoravi quid viderim. 4. Responderuntque Chaldei regi syriacae: Rex in semipertuum vive: die somnium servis tuis, et interpretationem ejus indicabimus. 5. Et respondens rex, ait Chaldeis: Scorno recessit a me: nisi indicaveritis mihi somnium, et conjecturam ejus, peribitis vos, et domus vestra publicabuntur. 6. Si autem somnium, et conjecturam ejus narraveritis, premia, et dona, et honorem multum accipietis a me: somnium igitur, et interpretationem ejus indicate mihi. 7. Responderunt secundo, atque dixerunt: Rex somnium dicat servis suis, et interpretationem illius indicabimus. 8. Respondit rex, et ait: Certe novi quod tempus redimitis, scientes quod recesserit a me sermo. 9. Si ergo somnium non indicaveritis mihi, una est de vobis sententia, quod interpretationem quoque fallacem, et deceptione plenam composueritis, ut loquamini mihi donec tempus pertranseat. Somnium itaque dicite mihi, ut sciam quod interpretationem quoque ejus veram loquamio. 10. Respondentes ergo Chaldei coram rege, dixerunt: Non est homo super terram qui sermonem tuum, rex, possit implere: sed neque regum quisquam magus et potens verbum hujuscemodi sciiscitur ab omni ariolo, et mago, et Chaldeo. 11. Sermo enim, quem tu queris, rex, gravis est: nec repertetur quisquam, qui indicit illum in conspectu regis: exceptis diis, quoram non est cum hominibus conversatio. 12. Quo auditio, rex in furore et in ira magna præcepit, ut periret omnes sapientes Babylonis. 13. Et egressi sententia, sapientes interficiebantur: quærebanturque Daniel et socii ejus, ut perirent. 14. Tunc Daniel requisivit de lege atque sententia ab Arioch principe militiae regis, qui egressus fuerat ad interficiendos sapientes Babylonis. 15. Et interrogavit eum, qui a rege protestat accepert, quam ob causam tam crudelis sententia a facie regis esset egressa. Cum ergo rem indicasset Arioch Danieli, 16. Daniel ingressus rogavit regem, ut tem-

pus daret sibi ad solutionem indicandam regi. 17. Et ingressus est dominus suam, Ananiasque et Misaeli et Azarias sociis suis indicavit negotium : 18. ut querarent misericordiam a facie Dei colli super sacramento isto, et non perirent Daniel et soci ejus cum ceteris sapientibus Babylonis. 19. Tunc Daniel mysterium per visionem nocte revelatum est : et benedixit Dapiel Deum eum; 20. et locutus ait: Sit nomen Domini benedictum a seculo et usque in seculum; quia sapientia et fortitudo ejus sunt. 21. Et ipse mutat tempora, et aetates : transfert regna, atque constituit : dat sapientiam sapientibus, et scientiam intelligentibus disciplinam : 22. Ipse revelat profunda, et abscondita, et novit in tenebris constituta : et lux cum eo est. 23. Tibi, Deus patrum nostrorum, confiteor, teque laudo : quia sapientiam et fortitudinem dedisti mihi : et nunc ostendisti mihi que rogavimus te, quia sermonem regis aperivisti nobis. 24. Postea Daniel ingressus ad Arioch, quem constituerat rex ut perderet sapientes Babylonis, sic ei locutus est : Sapientes Babylonis ne perdas : introduce me in conspectu regis, et solutionem regi narrabo. 25. Tunc Arioch festinus introduxit Danielem ad regem, et dixit ei: Inveni hominem de filiis transmigrationis Iuda, qui solutionem regi annuntiet. 26. Respondit rex, et dixit Daniel, cuius nomen erat Baltassar : Putasne vere potes mihi indicare somnum, quod vidi, et interpretationem ejus? 27. Et respondeens Daniel coram rege, ait : Mysterium, quod rex interrogat, sapientes, magi, arioli, et aruspices nequeunt indicare regi. 28. Sed est Deus in celo revelans mysteria, qui indicavit tibi, rex Nabuchodonosor, quae ventura sunt in novissimis temporibus. Somnium fuum et visiones capitis tui in cubili tuo hujuscemodi sunt: 29. Tu, rex, cogitare cepisti in strato tuo, quid esset futurum post haec : et qui revelat mysteria, ostendit tibi quae ventura sunt. 30. Mihi quoque non in sapientia, qua est in me plus quam in cunctis viventibus, sacramentum hoc revelatum est : sed ut interpretatione regi manifesta fieret, et cogitationes mentis tuae scires. 31. Tu, rex, videbas, et ecce quasi statua una grandis: statua illa magna, et statuta sublimis stabat contra te, et intuitus ejus erat terribilis. 32. Hujus statutus caput ex auro optimo erat, pectus autem et brachia de argento; porro venter et femora ex aere; 33. tibiae autem ferree, pedum quedam pars erat ferrea, quedam autem fictilis. 34. Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus : et percussit statuam in pedibus ejus ferreis et fictilibus, et comminuit eos. 35. Tunc contritis sunt pariter ferrum, testa, as, argentum, et aurum, et redacta quasi in favillam aeterna area, quae raptus sunt vento; nullusque locus inventus est eis: lapis autem, qui percusserat statuam, factus est mons magnus, et implevit universam terram; 36. hoc est somnium : Interpretationem quoque ejus dicemus coram te, rex. 37. Tu rex regum es: et Deus celi regnum, et fortitudinem, et imperium, et gloriam dedit tibi: 38. et omnia in quibus habitant filii hominum, et bestiae agri: volucres quoque caeli dedit in manu tua, et sub dictione tua universa constituit: tu es ergo caput aureum. 39. Et post te consurget regnum aliud minus te argenteum: et regnum tertium aliud aereum, quod imperabit universe terra. 40. Et regnum quartum erit vel ferrum, quomodo ferrum comminuit et domat omnia, sic comminuet et conteret omnia haec. 41. Porro quia vidisti pedum, et digitorum partem teste figuli, et partem ferream: regnum divisum erit, quod tamen de plantario ferri orietur, secundum quod vidisti ferrum mixtum teste ex luto. 42. Et digitos pedum ex parte ferreos, et ex parte fictiles: ex parte regnum erit solidum, et ex parte contritum. 43. Quod autem vidisti ferrum mixtum teste ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhaerent sibi, sicuti ferrum misceri non potest teste. 44. In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus celi regnum, quod in eternum non dissipabitur, et regnum ejus alteri populo non tradetur: comminuet autem, et consumet universa regna haec, et ipsum stabit in eternum. 45. Secundum quod vidisti, quod de monte abscissus est lapis sine manibus, et comminuit testam, et ferrum, et as, et argentum, et aurum, Deus magnus ostendit regi quae ventura sunt postea, et verum

COMMENTARIA IN DANIELEM PROPHETAM, CAP. II. 17
est somnium, et fidelis interpretatio ejus. 46. Tunc rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam et Danielem adoravit : et hostias, et incensum præcepit ut sacrificarent ei. 47. Loquens ergo rex, ait Danieli : Vere Deus vester, Deus deorum est, et Dominus regum, et revelans mysteria : quoniam tu potuisti aperire hoc sacramentum. 48. Tunc rex Danielem in sublime extulit, et munera multa et magna dedit ei : et constituit eum principem super omnes provincias Babylonis, et prefectum magistratum super cunctos sapientes Babylonis. 49. Daniel autem postulavit a rege : et constitutus super opera provincia Babylonis, Sidrach, Misach, et Abdenago : ipse autem Daniel erat in foribus regis.

1. ANNO SECUNDIO. — Dices, cap. 1, vers. 4 et 5, fuitur quod anno tertio Joakim, qui fuit primus Nabuchodonosorus, Daniel fuerit puer, indeque tribus annis, scilicet usque ad 4 annum Nabuchodonosorus, fuerit eruditus in litteris Chaldaeorum; quomodo ergo hic dicitar, quod Daniel anno 1

Amnis secundum manus scriptarum prophetat, eique somnum explicari? Respondeo hunc annum 2 Nabuchodonosoris non sis esse regni eius, sed monachus, qui regni eius fuit 37; transmigrationis vero Joachim fuit 29, Daniel autem fuit 57. Nam Daniel anno 1 Nabuchodonosoris, quo duxit est in Babylonem, erat 20 annorum, ut dixi in Proemio. Somnum ergo hoc regis, ut et illud cap. iv, interpretatus est Daniel anno saeculis suis 57, qui fuit ante Christum annus 573.

Nota : Nabuchodonosor anno regni sui, non 27, ut vult Perierus, sed 38, qui fuit transmigrationis Joachim 27, vastavit Aegyptum, alias vicinas gentes, tunc factus est monarca. Id ita esse patet : nam eo ipso anno prophetavit Ezechiel, cap. xix, 17, et cap. xxx, 3, quod a Chaldeis mox vastanda esset Aegyptus : hic ergo annus 2 Nabuchodonosoris est secundus a vastata Aegypto, ut discrete asserit Josephus, lib. X Antig. M, ac consequenter est secundus a monarchia ejus. Ita S. Hieronymus, Perierus, Maldonatus et alii.

**Chronologia vi-
si Na-
bucodonosori.**

Nota: Hec est chronologia gestorum Nabuchodonosoris: Nabuchodonosor anno primo regni sui venit Hierosolymam, indeque captum et vincitum Joakin, cum Daniele et aliis duxit Babylonem: sed mox Joakin promitemtum tributum et subjectionem, in regnum remisit.

Anno 8 regni, regem Joakin rebellantem cepit et occidit, eique substituit filium Joachin quem post tres menses amovit, timens ^{pro} Joakin patrem Joakin imitaretur, ejusque necem ulcisceretur, pro eoque regem creavit Sedeciam.

Anno 13 regni sui, Jerusalem evertit, templum
succedit omnesque Judæos abduxit.

Anno 23, vastavit Cœlesyriam, Ammonitas et Moabitas. Ita Josephus.

Anno eodam, cepit obsidere Tyrum, eamque
obsedit per 13 annos, quibus exactis, eam expug-
navit anno regni sui 35, uti ostendit *Ezech. xxix. 47*

Anno codem 35, expugnavit Ægyptum, et factus est monarca.

Anno regni 37, qui fuit secundus monarchiae eius, vidit somnium huius cap. et somnium rite

ejus, vult somnium drujas cap. et somnium arbo-

ris succisæ cap. iv, portendens suam e regno ejec-
tionem, et transformationem in bestiam.

Anno regni 38, regno ejectus est, et mutatus in bestiam, atque per septem annos ut bestia inter bestias vixit.

Anno 45, sibi et regno est restitutus, ac paulo post mortuus.

Quod nomen, nota : Nomen prolixum et ter-
rificum Nabuchodonosor, ut et plausum alia Chal-
deorum, compositum est ex tribus, scilicet Nabo,
qui fuit Deus Chaldeorum, Chas. vel Netzar. Sic
Nabopolassar componitur ex Nabo, Phni et Assar.
Rursum, nunc vocatur Nabuchodonosor, nunc
Nabuchodretas, nunc Nabuchodroses; quia Chal-
dei sepe litteras quo vocantur liquide, inter se
communant, ut pro Letzar, dicunt, Reisar et Nel-
sar. Sic Nabonitum aliquando vocant Labonitum.
Sic pro Belial Chres dicunt Beliar. Ita Seuliger,
lib. De Eocondi, tom. I.

VIRIT NABUCHORONOSOR SOMNIMUM Semipal.

VII. **NASCENDONIS SONNIS.** — Somnum
hoc fuisse divinum, et a Deo immensus ad res fu-
turas regi representandas, patuit tum ex instinctu
divino, qui hoc suggerebat regi, enique urgebat
ad somnii hujus declaracionem investigandam,
cum ex assertione Danielis somnum hic explicare-
mus. Apte Imperia mundi per somnum hic regi re-
presentantur: quia quid sunt regna, omnesque
et spes mortalium, nisi somnia vigilantur?
Ex Platone Philo. Hinc et Theodosius nota-
vimus statuimus non in se, sed per imagines (unde
repraesentatio pro statua virtutis, vniuersitatis) et phan-
asma regi esse ostensam, ut Deus doceret super-
numerum reorum, quanto sit humanae conscientiae capax.

三

somnio representati gigantis, ejusque ex variis rerum figuris quasi centoibus, conflati et consuti, ut ait Tertullianus.

Denique sicut metallia visa in hac statua hominis, in terra visceribus a Deo vi solis efformantur: ita regum evanescere sunt, sed a Deo efformata, disposita et ordinata, ut ait Apostolus, Rom. xiii, 1. Deus ergo quasi auriga frenat et regit reges et regna. Mysticè in hoc somnum regis scriptis plium et eruditus doctatutus est eruditio interior hominis, Richardus Victorinus.

2. UT CONVOCARENTUR ARIOLI, ET MAGI, ET MALEFICI, ET CHALDEI. — Arias Montanus et alii varie hec distinguuntur. Verum S. Hieronymus: « Arioli, inquit, dicuntur qui verbis regn paragunt, » aut ex characteribus (hoc enim innulli hebreum charatum), a radice חַדְּשׁוֹת et יָמִינָה (divinitus, ut Septuaginta vertunt, sunt izodii, id est incantatores). « Magi sunt, qui philosphantur, » radix enim פָּתַח haga, significat meditari et speculari. « Malefici sunt, qui sanguine utuntur et victimis, et sepe contingunt corpora mortuorum. » Malefici ergo ex exitis et cadaveribus futura divinant, et manes animaque mortuorum invocant. Rursum, malefici hebrei vocantur מְשֻׁבְּצָה meassephim, i. e. prestigiatores qui incantationibus et prestigiis suis oculos hominum perstringunt, ut eis videantur rem unam in aliā mutare, quales fuerunt magi Pharaonis in Exodo, Ila. R. Abraham Maldonatus et alii. « Chaldei erant astrologi et genetizi, quos vulgus mathematios vocat, qui ex inspectione siderum et distinaltis futura homini praedicebant. »

Quares: Cur cum non fuit vocatus Daniel, cuius sapientiam erat celeberrima? Respondeo: Quia Chaldei sibi suis sapientiorum arrogabant, atque Daniels fama invidebant, cique haec gloriam somnum hoc regis interpretandi præcipere volebant. Ita Perierius et Pintus. Addre, rex jam pene oblitus erat Danielis: fluxerant enim iam 34 anni a primo Danielis ad regem adventum.

Aliter respondet Maldonatus, sollicit regem existimasse Danihel quidem esse sapientissimum in omni sapientia humana, non autem in divinatione, et arie ariolico, vel somnia exponendi: scilicet nam iudeus per Mosen vetatos fuisse magos, ariolos et divinantes per somnia, Levit. xix, 31, et Deuter. xviii, 10 et 14.

Nota haec omnia facta esse consilio Dei, ut hac ratione rex agnosceret suorum sapientium et demonum vanitatem, atque Danielis et Dei veritatem. Nam enim eum tandem agnoscisse patet cap. iii, 96 et 100. Ita S. Augustinus, tract. XI in Joannem, S. Hieronymus, Rupertus et alii.

SYRIACE. — Id est chaldaea, que ipsorum nativa lingua erat, quaque olim dicta est Syriaca, ad distinctionem linguae Hebreorum. Erat tamen haec lingua diversa a moderna Syriaca, et a Syriaca illa qua conscriptum existat Novum Testamentum, diversa, inquam, non tam verbis et vocibus, quam dia-

lecto, ut Graeca Attica differt ab Aeolica et Dorica. Sed cur ait Daniel eos syriace esse locutos? Respondeo: Ne quis miraretur si eorum verba recitabat syriaca, ut ab eis prolatâ sunt, quod facit ab hoc verso et deinceps, usque ad initium cap. viii; quare nulla est hic paraphrasis Chaldaica, uti est in aliis Prophetis, eo quod ipse textus hic sit Chaldaicus.

4. EX SEMPERNTERUM VIVE (1). — Hinc videtur quod Chaldei, id est gentiles, habuerint cognitionem immortalitatis anime et vita aeterna. Gentilium haec de re testimonia fusa hic recenset Heodo Pintus.

5. SERMO RECENSIT A ME. — « Sermo, » id est res quam somniavi, q. d. Se mo somnissemus ex generali quadam somniu umbra et specie, que in me remansit, atque ex phantasie et mentis conturbatione; sed in particulari quid somniavimus oblitus sum, illudque a vobis mihi reficeri et enarrari volo.

Exstat pulchrum enigma somni, estque hoc: Sponte mea veniens varia ostendo figuræ, Fingo metus varius, nullo discrimine veri. Sed me nemo videt, nisi qui sua lumina claudit.

NISI INDICAVERITIS, etc., PERIBITIS. — Chaldaice est חַדְּשׁוֹת haddamin teadim, frusta fletis, in frusta concidentem. Ministr illis mortem nisi vere rem indicent, tantquam seductoribus: sic enim magos et divinos, tanquam fallax et perniciosum hominum genus, Moses, Constantinus, Theodosius et alii imperatores morte multeaverunt. Nota: Hoc postulatur et decreatum regis a parte rei erat injustum: nec enim est homo, licet solerissimus et sapientissimus, qui somnia secreta, presertim jam preterita, multo minus quod eorum significacionem revelare possit. Angelis tamen ea nota esse possunt: ipsi enim vident nostra phantasmatum, utpote corpore. Ex parte tamen magorum et Chaldeorum non erat injustum: quia ipsi, utpote astrologi judicari et genetizi, profitebantur se ex siderum inspectione, et ex magia nosce oculua, et futuros rerum eventus, etiam liberos. Non enim injustum est, qui a professore exigit idipsum quod profiterit. Ita Antonius Ferrandus, visione XXI, cap. ii (2).

8. TEMPUS REDIMITUS, — hoc est, ut Scholastæ, prorogationem veniant.

9. QUID INTERPRETATIONEM QUOQUE FALLACEM, etc., COMPOSUERITIS, — q. d. Nisi ipsum somnum meum enarraveritis, dicam ego etiam vos somni

(1) Literaliiter, precunam tibi vitam longevam cum perpetua felicitate. Formulæ votiva, qua Orientales, imprimis Chaldei et Persi, in compellandis regibus suis uti solebant, vide infra cap. iii, 9; v, 17, v, 7, 22; Nehem. ii, 2; I Reg. i, 31.

(2) Ceterum, nihil mirandum si, ut rem maximam monemus istud somnum Nabuchodonosor habeat, ejusque interpretationem vehementer optet, cum, veluti omnes veteres, e colo somnia venire accessimbat: hoc est dogma. (Iust. A., 63.)

interpretationem (quam de more scio vos datu-tes, ut opinionem vestre sapientie tuamini) comminisci et fingere, itaque vestris figuramentis me fal-lere, donec tempus vel in somno praefinitum, vel a vobis interpretatum (aut potius interpretandum: nequum enim somnum, utpote ignotum, interpretari erat; sed illud a rege sciabantur, ut, cum audierint interpretentur) pertinenteat, idque eo consilio, ut, si videtis vestre commenta, quae nunc mente fabricatis, ex eventu redargui, illa novo commento et falla-i interpretatione tuamini. Ita S. Hieronymus.

Vers. 13. 43. SAPIENTES INTERFICIEBANTUR. — Hinc colliguntur aliquos interfectoris fuisse. Hanc regis sententiæ, utpote generali, praefecit eliam ad Danihel et socios, utpote eruditos et sapientes, exten-duntur, eosque ad necem quiescerent, esto forte rex de illo non cogitare.

Vers. 18. 18. UT QUERERENT MISERICORDIAM A FACIE DEI COELI SUPER SACRAMENTUM ISTO. — Sacramentum vocat arcam somni regis: idem vers. 3. seq. vocat mysterium: misericordiam vocat somni patefacio-nem, tum quia eam sibi non ex meritis, sed ex Dei gratia dari petebant; tum quia ex hac Dei gratia et misericordia ipsorum vita pendebat, q. d. Orabunt Deum ut sibi patefacet mysterium somni, itaque ipsorum vita misereretur, eamque a certo mortis periculo, immo decreto liberaret.

Vers. 19. 49. TUNC DANIELI MYSTERIUM PER VISIONEM NOCTE REVELATUM EST. — In visione haec Danihel vigilanti dormienti a Deo sit objecta incursum est. Maldonatus putat Danihel somnissem, quod rex vidisset talum statuum qualem postea eum vidisse dicit, simulique quid singule eis somni partes significantur, quod nobis etiam somniabitibus subinde accidit. Alii item eum somnissem dieund, sed postea in vigilia revelatum ei esse, hec omnia esse vera et certa, non somnia. Verum non necesse est dicere alium visionem, vel certificationem Danihel vigilanti oblatam esse, qua certior fieret hoc somnum sibi immisum esse a Deo, osque idem cum somni regis. Prophete enim sive in somniis, sive in vigilia accepissent oracula a Deo, hoc ipso simili a Deo redderentur certi haec esse oracula Dei, non visiones phantasticæ, nec somnia. Significationem autem harum visionum, vel symbolorum, aliquando simul, aliquando postea, preser-tim in vigilia accipiebant. Ita enim contigit Danieli, cap. vii, 16, et cap. viii, 15, et cap. x, 11, et Zacharia, cap. iv, 5, et cap. vi, 5.

Queres uter hic fuerit propheta, an rex somnum futurorum presagium videns, an Daniel ille ex spiritu Dei refricens et explicans? Respondeo, Danielis fuisse proprio dictum prophetam, eumque perfectum, non regem, nisi insinuat et materialiter. Audi S. Augustinus, lib. XII de Genesi ad litter. cap. ix: « Quibus, ait, signa per alias rerum corporalium similitudines demonstrabantur in spiritu, nisi accessisset mens officium, ut etiam intellegenter, nondum erant pro-

phetæ; magisque propheta erat qui interpretabatur quod aliis vidisset, quam ipse qui vidisset: itaque magis Joseph propheta, qui intellexit quid significarent septem spicæ et septem boves, Genes. xxxi, quam Pharao qui eas vidit in somnis. Illius enim spiritus informatus est ut vidaret, hujus mens illuminata est ut intelligeret. Ac per hoc in illo erat lingua, in isto propheta: quia in illo renum imaginatio, in isto imaginationum interpre-tatio. Minus ergo propheta, qui rerum que significant sola ipsa signa in spiritu, per rerum corporalium imagines videt; et magis propheta, qui solo earum intellectu predicit: sed et maxime propheta, qui utroque praecellit, ut et videt in spiritu corporalium rerum significativas similitudines, et eas vivacitate mentis intelligat, scilicet Danihel excellenter tentata et probata, qui regi et somnum quod videlerat dixit, et quod significaret aperuit: quippe et ipsæ imagines corporales in spiritu ejus expressæ sunt, et eum intellectus revelatus in mente. » Sic et S. Gregorius lib. XI Moral. xii, qui tamen in eo dispare regit a S. Augustino, quod in sola visione imaginum in mente, negat esse prophetam, perfectam intel-lige; cum S. Augustinus camilem vocet prophetam, scilicet inchoatam, materialem et informem, quod non negat S. Gregorius: in re ergo consentit cum S. Augustino, licet in phrasib[us] et modo loquendi dissentient. Symbola ergo visa, sunt quasi materia prophetie; forma est eorumdem interpretatio, et per eum futurorum parvum et predictio: in hac enim prophetie ratio et natura consistit.

20. QUA SAPIENTIA (qua futura praedicit) ET FORTITUDO (qua tam stavior quam fortior eadem disponit, regit et mutat ad libitum) aius (Dei) SUNT. — Unde explicans, subdit:

21. ET IPSE MUTAT TEMPORA ET ETATES: TRANS-FERT REGNA ATQUE CONSTITUIT. — q. d. Deus singularis monarchiis, regum et regibus suum tempus, vicissitudinem, terminum et translationem constituit, ut v. g. Assyriorum monarchia tot annis staret, et deinde transferretur ad Babylonios: hoc staret in Nabuchodonosore et Baltasar; inde transferretur ad Medos et Persas: hoc ad Grecos: huc ad Romanos: huc ad Christum.

22. HIC REVELAT PROFUNDA, ET ABSCONDITA, NOVIT IN TENERIS CONSTITUTA. — Tria genera rerum, inquit Perierius, soli Deo per se cognoscibilis sunt: primo, « profunda, » id est supernaturale, ut sunt mysteria Trinitatis, Incarnationis, Encarnationis. Secundo, « abscondita, » id est arcane cordium cogitationes et intentiones. Tertia, « in teneris constituta, » id est futura contingenta: haec enim prosequuntur et lucem adhuc fugunt.

Et TUR CUM EO EST, — q. d. Deus est ipsa lux et sapientia increata et immensa, omnia cognoscens et illuminans, estque fons omnis lucis et cognitionis angelicæ et humane. Vide S. Dionysium, De Divinis Nom. cap. IV et VII.

23. SAPIENTIAM ET FORTITUDINEM DEDISTI MIHI.

« Dediisti, » non realiter, sed mentaliter, hoc est, dedisti ut cognoscere, sive declarasti. Dare enim hic significat actum mentalem, juxta Can. XXIX, q. d. Revelasti mihi tuum sapientiam et fortitudinem, quam ostendis in dispositione et commutatione regnum et imperium, ut dictum est vers. 20. Unde explicans subdit: « Et nunc ostendisti mihi que rogavimus te, quia sermonem regis aperisti nobis. »

29. COGITARE COPISTI, etc., QUID ESSET FUTURUM POST HEC — quem exutum regnum tuum, puta regnum Chaldeorum, esset habiturum, an quando, et in quos foret translatum. Nota: Daniel hic revelat regis secretas cogitationes cordis ejus, item praeferita ejus somnia, que ipse erat oblitus. Actus enim propheta late sumpte variis sunt, scilicet, *primo*, absenta, et quae in locis remota sunt, fuisse revelare; *secundo*, cordis arcana presencia pandere; *tertio*, praeferita arcana vel cogitationum vel somniiorum enarrare; *quarto*, eadem, si divina et symbolica sint, explicare; *quinto*, futura predicare; *sexto*, Dei consilia decretar, minas et promissa patefacere; *septimo*, Angelorum cogitata, dicta et acta explicare. Hæc omnia hoc libro praestat Daniel.

30. MIMI QUOQUE NON IN SAPIENTIA, — non per sapientiam, q. d. Hoc somnum tuum, o rex, per nullum habitum, vel actionem scientie, aut sapientie naturalis, sed per solam Dei revelationem sepi et cognosci potest, et per eam solam ego id scio. Dixit hoc Daniel, tum ut Deo prophetis donum acceptum referat, tum ut regem ad unius Dei veri hæc revelantis cognitionem, fidem et cultum pelliciat.

IN SAPIENTIA QUE EST IN ME PLUSS QUAM IN CUNCTIS VIVENIIS — hoc ayo et seculo. Non enim Daniel sapientem fuit Adamo in paradiiso, aut Salomonem: mullo minus Christo, B. Virgine, Apostolis, etc. Porro dixit hoc de se Daniel, non ex spiritu vanitatis, nec ex se, sed motus et compulsa a Spiritu Sancto, cujus ipse fuit quasi os, sequit ac camus.

Moraliter hic dicere non esse præter vel contra humilitatem, agnoscere in se et confidere dona Dei, sed potius esse actuum humilitatis et gratitudinis. Humilitas enim est veritas: ergo vera agnoscit dona quæ habet, sed ita ut pariter agnoscit se ea non habere ex se, sed a Deo, cujus est omne datum optimum, et omnis sapientia: haec enim descendit a Patre lumine. Quocirca ea agnoscens in se Sanctus, inde non superbit, sed potius fit humilior, magisque gratias agit Deo, ac magis se fundat in timore Dei. Nam, ut ait S. Gregorius hom. 9 in Evangel.: « Cum augentur dona, rationes etiam crescent donorum. Tanto ergo esse humilior, atque ad servendum Deo promptior quisque debet ex munere, quanto se obligare non esse conspicit in redienda ratione. » Sic Paulus de se ait I Cor. xv, 10: « Grata Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundant-

tus illi omnibus laboravi: non ego autem, sed gratia Dei meum. » Et S. Joannes sibi dat hunc titulum: « Discipulus ille, quem diligebat Jesus, » Et: « Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, et scripsit hinc: et scimus quia verum est testimonium ejus, » Joan. cap. ult. 24. Ecclesia enim probavit hoc ejus testimonium et Evangelium. Sic Moses de se ait: « Erat enim Moses vir mississus super omnes homines qui morabantur in terra, » Numer. xii, 3. Sic S. Franciscus agnoscet in se miram Dei gratiolanam et sanctitatem; sed simul agnoscet se ex se esse maximum mundi peccatorum. Quocirca hinc ejus erat cerebra oratio: « Domine, quis tu? quis ego? tu abyssus essemus, sapientie, sanctitatis et bonorum omnium; ego abyssus nihil, ignorans, concepcionis, peccatorum, et malorum omnium. » Unde cum accipisset a Christo crucifixu sacra stigmata, velletque ea occultare, iussus fuit ei pandere. Nam ut ait Angelus Tobiae cap. xi, 7: « Sacramentum regis abscondere bonum est: opera autem Dei revelare et confiteri honorificum est. »

31. STATURA SUBLIMS — Chaldaeus splendor ejus præstans; vel, ut Pagninus verit, gloria ejus sublimis; Leo Hebreus, forma ejus extima, scilicet proprias radium aurum, argutum, et ferum, ex cuius confabat erat statua. Habet enim caput aureum, pectus argenteum, ventrum et femora ænea, pedes ferros et fistulas (1). Unde Arabicus verit: *Caput ejus aurum; pectus ejus et brachia argentum; venter, femora et crura ejus ferrum; et pedum quoddam (quedam pars) ferrum, et quoddam testa figura: et Syrus: Caput ejus aurum boni: pectus ejus et brachia argenti: venter ejus et femora æris: tibiae ejus ferræ. » Auri, » id est ex auro, argento, etc. Significabat hæc statua viciissitudinem quatuor imperiorum maximilorenum (que vulgo monarchias vocamus, sicut regem Hispanie, et imperatorem Turcarum vocamus monarchas ob amplitudinem regnum: esto toti orbis dominicentur), quorum unum alteri immediate successit, prius evenerunt, scilicet Chaldaeorum, Persarum, Graecorum et Romanorum. Pra-*

(1) Veria metalla, sicut diversi colores, in antiquo systemate hieroglyphico certi horizontali regionibus respondebant. Flavus vel aureus color, centrum vel caput significabat; rubens vel cupreus, Meridiem; albus vel argenteus, Occidentem; niger vel ferreus, Aquilonem. Itaque ista metalla quatuor imperia magna, quoad Babylonem diversa sita, figurabat. Hodistem omnes Asiaticæ regionis vulgo dictæ *a Tokio*, habent ad Orientem virides portant; ad Meridiem, rubream; ad Occidentem, album; ad Aquilonem, nigram; quod etiam explicit cur quatuor maris Semiramis tempore juxta geographicum sunt, Assyria ut centrum habita, vocatur. Persicus sinus, mare viride Arabum, ad Orientem; Arabicus sinus, pârum mare rubrum ad Meridiem; mare Mediterraneum, album mare ad Occidentem; ut Graeci et ARALES usque vocant; Ponto Euxinus mare nigrum ad Septentrionem. (De Paravay, *Annales de Philosophie chrétienne*, tom. XI, pag. 216.)

terit ergo hic alia regna humilia, angusta et obscura, sicut fuit regnum Sieyoniorum, Atheniensem, Lydorum, etc.

*Cur una nota: Quatuor haec regna comparantur uni statute, non quatuor: quia unum alteri successit, et ex eo quasi natum est, sicut in statua una pars alteri succedit, et inseritur. Rursum, quia respectu orbis terre, et respectu temporis in quo fuerunt, unum quid fuerunt: quia unum est orbis, et unum continuum tempus, sed maxime respectu summi monarcæ, puta Dei, qui orbem regit, et Christi, in quem deserunt, unum quasi regnum fuerunt: unum, inquam, *primo*, continua successione; *secundo*, loco; *tertio*, fine et termino, ut jam explicui.*

Quæres: Cur hinc aliorum regnum sequuntur, invenimus potius, invenimus regnum, ut Assyriorum, Medorum, Parthorum, Scytharum, Tartarorum, Chicanum, Turearum, non meminist Daniel? Respondet: Causa prima et precipua est, quod Nabuchodonosorus tantum cogitabat de suo regno, quidque post illud futurum esset, et an, sicut ipse successerat Assyrios, ita Medi, Persas, Egypti, vel aliqui ali ipsi succederent, et imperium ad aliam gentem transferrent. Hoc enim eum cogitasse patet vers. 29. Hic autem ejus cogitationi per hoc somnum, perque hanc statuam respondit Deus, scilicet illi et Babylonis successores Persas, Persia, Macedones, hisce Romanos, et hosco in Christum, qui est Rex regum, desistros. Itaque de hisca solis agit, reliqua vero regna, ut ad cogitationem Nabuchodonosoris, et ad rem propositam imperitatem, præterit et prætermittat. Porro Medi sic乎 Persi intelligentur: utrique enim evenerunt imperium Babyloniorum. Rursum sub Babylonis intelligi possunt Assyri: Babyloniorum enim monarchia, pars et propaganda quodam fuit monarchia Assyriorum.

Secunda causa est, quia volebat Deus regis animum ab omni cupiditate terrenorum regnum abducere, et ad Christi regnum erigere: quod illa omnia caducis sint et mortalia; hoc semperimum, ut docet vers. 44. Propterea de illis tantum monarchias similitudinem propositum, quæ recta et continua serie et successione Christi regnum erant præcessura, in eoque terminanda, q. d. Frustra, o rex, superbiis et gloriariis in tuo regno caducio, et instar somni evanido; aspira ad Christum, de quo ait Gabriel: « Regni ejus non erit finis, » Luc. 1, 33.

Tertia, quia Daniel et Judei hinc quatuor imperia fere tantum cognoverunt, cumque potius et tyrannidem experti sunt, quando primo, a Babylonis, mox a Persis, deinde a Graecis, putis ab Autiochis, denique a Romanis afflati, subacti et in captivitatē abducti fuerunt. Itum ergo tantum seriem pertexit his Daniel, quæ sola se ad se, et ad historiam sue generis quæ sola se ad se, et ad historiam sue generis Synagogæ Dei, pertinenter.

32. PEDUS QUEDAM PARS ERAT FERREA, QUEDAM

*FICILIS. — Tibi hujus statuae tota erant ex ferro, sed pedes partim ex ferro, partim ex testa. Non quasi unus statua pes esset ferreus, alter fistulis: aut una pedis pars esset mera ferrea, alter mera fistulis, sed quod pedes conflati essent ex ferro non puro, sed mixto cum terra, ut explicatur vers. 43; quale est rubrica, ex qua continetur ferrum. Idque probatur *primo*, quia discribit ait hic Daniel ferrum teste in pedibus fuisse permixtum. *Secundo*, quia vers. 43 haec permixtio ferri cum testa explicatur per communionem seminis variorum Romanorum. *Tertio*, quia si altera pars pedum tota fuisset ferrea, alia tota testa, non diversos imperii status, sed diversa imperia potius significaret: tam enim testa a ferro, quam ferrum ab aere, auro et argento distat. Ita Antonius Fernandius visione XII. sect. VI. Maldonatus et alii. Favet et Syrus dum verit, *pedes ejus, ex eis ferri, et ex eis fistulis*, id est partim ferrei, partim fistiles.*

33. REDACTA QUASI IN PAVILLAM ASTIVAE AREÆ. — Chaldaeus: *Fuerunt quasi paleæ astivarum arearum quas venit rapit*, dum scilicet segetes in areis excessu agitantur et ventilantr, q. d. Omnia hæc que tam splendida et solida videbantur, instar palearum in auras evoluntur evanuerunt. Talia sunt regna terra: sic transit gloria mundi.

34. TU ES CAPUT AUREUM. — Nota hic, *primo*,

Car. in perim. Balyo- nium vocat. caput aureum Respon- docadi.

metonymiam qua rex ponitur pro regno: « tu, » id est tuum regnum, est caput aureum. Unde sequitur: « Consurgit regnum aliud, » Ita Theodosius. *Secondo*, regnum Chaldeorum metaphorice vocatur *caput*, cum quia primum fuit et antiquissimum, ut patet Genes. x, 11; tum quia in eo viguit sapientia, ut patet Isai. xlvi, 13.

*Quæres: Cur imperium Balyloniorum vocatur aureum? nam Persarum postea videtur fuisse æque opulentum, vel opulentius. Respondet Maldonatus per aurum, argentum, æs et ferum significari quatuor horum regnum non operis, non potest, non alias qualitates, sed tantum seriem et ordinem temporis, q. d. Sic ut inter metallum, primum dignitatem est aurum, secundum argentinum, tertium ferrum, quatuor regnum fuit Chaldaico, non magnitudine, non potentia, non divitias, sed diuturnitate et antiquitate. Fuit enim *primus*, et ab ortu suo sub primo rege Nino, usque ad ejus interitum sub Balasare, stetit annos 1500, cum Persarum imperium lantum sieterit annos 230. Ita et Antonius Fernandius vñ. II, sect. IV, ubi pro quo Noster verit: « Consurgit regnum aliud minus te, verti posse ait: Consurgit regnum aliud post te, sive posterum: dici tamen minus allusione ad argentinum, quod minoris est pretii quam aurum. Minus ergo, id est minus antiquum, et minus diuturnum, aurum enim argenteum est durabilis, et ipsa longinquitate temporis fit preiosius,*

ait Plinius, lib. XXXIII, cap. m. Verum Chaldeum גְּדוֹלָה non significat *posterior*, sed *minus*, humilius, inferior, ut vertunt Septuaginta, Noster, Vatabilius et alii passim. Unde ab *ara* Chaldaea pavimentum vocatur גְּדוֹלָה *art*, quia in domo est infimum et immum : et terra vocatur גְּדוֹלָה *ara*, quia in mundo est infima ejusque centrum.

Quocirca hic sensus, si solus sit, primo, frigidus est et jejunus. Secundo, in eo non satis apta est similitudo, nam aurum et argenteum non tempore, sed pretio et dignitate sunt priora *era* et *ferrum* : imperia vera Chaldeorum et Persarum, auro et argento significata, non dignitate, sed tempore tantum in hoc sensu priora esse dicuntur imperio Graecorum et Romanorum. Tertio, non tantum temporis, sed et qualitatis ac praestantiae ordinem hic spectari paet ex eo quod de quarto ferrero Romano ait Daniel vers. 40: « Quoniam ferrorum communis et dominus omnia, sic communit et conteret omnia haec. »

Secundo, Alcazar in *Apolo*. cap. ix, vers. 5, not. 3, pag. 329, docet seculum monarchie Chaldeorum fuisse *tertium*, si cum subjectibus comparatur; Persarum argenteum; Graecorum aeneum; Romanorum ferrum; quia sensim declinarunt, et in decline abierunt hec imperia. Nam in *prima* Chaldeorum monarchia, effluerunt sapientiae premium et estimatio, ut liquet tum ex honore amplissimo, et prefectura imperii Danieli data; tum ex sapientia Magorum frequentia; tum ex astrorum peritia et astrologia judicaria, que ex ea ad alias gentes dimanavit : unde et astrologi dicti sunt Chaldei. In *secunda* Persarum, vigerunt deliciae et corporis blanditiae. In *tertia* Graecorum, excelluerunt opes atque divitiae. In *quarta* Romanorum, dominata est ambitio, sive honoris, nominis et glorie cupidio. Verum sapientie studium aque, immo magis floruit apud Graecos et Romanos, quam apud Chaldeos : vice versa apibus tam excelluerunt Romani et Persi, quam Graci : nec minor fuit ambitio apud Graecos Selencidas, Alexandri posteros, quam apud Romanos.

Tertio, idem Alcazar, tract. *De Ponder. et mens.* pag. 63, censem per hanc metallorum distinctionem Spiritum Sanctum significare, non discrimen in divitiis (hoc enim in hac visione minoris est momentum), sed in vi et robore; scilicet significari semper subsequentis monarchiae violentiam futuram maiorem : et quia res humanae plerunque in pejus rount, *primam* monarchiam, si cum *secunda* comparetur, aureum posse appellari, et blandiorum ac suaviorem visum iri; *secundam* autem respectu *tertia* argenteam; *tertiam* serum et magis humanae generis adversam; *quartam* porum minus sibi coherentem (sicut ferrum et lumen erga miscentur), sed validiorum ceteris omnibus, et omnia regni violente admodum contrituram. Hac sententia apposita videtur, expedita et plana; cui tamen quedam addenda sunt.

Dico ergo Babyloniorum imperium vocari aureum, vel, ut ait Jeremias cap. L, 7: « Calix aureus, » quia non tantum opulentum fuit et splendidum, sed et felicissimum, gloriissimum, famosissimum et amplissimum. Sic enim explicat hic Daniel dicens : « Tu rex regum es : et Deus celi regnum, et fortitudinem, et imperium, et gloriam dedit tibi, etc. Tu es ergo caput aurenum. » Nam brevissimo tempore subjugatis Syris, Iudeis, Ammonitis, Moabitis et Egyptiis, qui tunc erant potissimum, atque a tempore Josie cum Assyriis et Babylonis de imperio et summa rerum decertarant, amplissimum evasit. Unde Jeremias omnes gentes, scilicet tunc cognitas et celebres, Nabuchodonosori fore subiectas praesupponit cap. XXVII, 7, et Habacuc cap. I, 10: « Ipse, inquit, de regibus triumphabit, et tyranni ridiculi eis erunt, » q. d. Erunt ei rursus et contempnent. Et Daniel cap. IV, 19: « Tu rex, sit, magnificus es, et magnitudo tua pervenit usque ad celos, et potestas tua ad terminos universae terrae. » Quocirca Isaías cap. XLVI, 7, Babylonem vocat dominare regorum, et cap. XIV, 19, gloriosam in reguis et inclytam, et a Jeremias cap. I, 21, eadem vocatur terra dominantium, et vers. 23, malles universe terre, de qua plus cap. IV, 26. Quintino, tota fere prophethia Jeremias et Ezechielis est de Nabuchodonosore, deque eius in Iuda et Hispaniam subjugasse, cumque assedit virtute animi, et rerum gestarum prestantia Hierusalem superasse : et Tertullianus, lib. *Contra Iudeos*, ait eum regnasse ab India usque ad Ethiopia. Sic ergo ipse Persis fuit maior et felicior : unde et Magnus cognominatus est, ut talis in Scriptura et historiis est celebrissimus. Quocirca hic a Daniel vocatur « rex regum : » ac, *Isai.* XIV, 12, comparatur Lucifero, qui fuit summus inter angelos : et *Ezech.* X, 3, assimilatur aquila grandi magnarum aliarum : et *Jerem.* IV, 7, vocatur leo, et praedogenitus. Hie ergo est caput aureum : quia Cyro, Alexandre Magno (qui brevi tempore fuerunt monarcæ, et misere perierunt) et illis, si non opibus et fortitudine, certe felicitate, fama, splendor et gloria antecelluit. Adde aureum dici comparatione tum sequentis regnum, tuus potius eorum qui illud precesserunt, vel cum illo fuerunt. Præsens enim Nabuchodonosori et Iudeis erant Babyloniorum imperium, opes, potentia et gloria, eaque majorum nec ipsi nec parentes videntur; nec posteriorum, puta Persarum, opes et gloria visuri erant. Unde ipsi Babylonis gloria videbatur esse aurea. Quæ enim *prima* sunt in aliquo genere, ob novitatem rapiunt in sui administrationem omoiū oculos; et posteriora, licet præstantiora sint, suo nomine et fama obscurant.

Nomen enim et famam, quam semel habuerunt, retinunt semper, illamque ad posteros et ad futura secula transmunt. Ita hoc seculo sunt viri in mathesi, theologia, philosophia, aliquæ artibus et scientiis prestantes, qui veteres superant, et tamen veterum nomen et famam, nuptio ab illis jam tanto tempore prescriptam, non obtinent: usi enim et copia res omnis vilescit. Si ergo Babylon, quia *prima*, aurei regni nomen obtinuit, posterisque quasi exemplar gloria mundana statuta est: unde et Roma vocatur Babylon, *Apol.* XVIII, 2.

Secundo, vocatur aurea, quia Babylonis aurum studiosissimi, illudque a gentibus subactis exportabant et conservabant, uti ex Iudea abstulerant omnia vasa aurea et argentea, etiam templi, eaque plurima et maximis preli. Hucque respicit hic Daniel utpote Judeus, significans Salomonis thesauros, et Iudeorum aurum et opes in Babylonem esse translati.

Tertio, quia Babyloniorum potentia et gloria, non tam armis, laboribus et fortitudine bellicâ, ut Persarum, Graecorum et Romanorum (qui cum gentibus fortioribus et in armis jam exercitatis dicimur), quam hostium in bellando inexpertitia et ignavia, eaque ex opibus et luxu eruit, fugue hoc nomine orbis illustris, splendida et inclyta. Unde Jeremias, cap. V, 7, de Babylonis ait: « Calix aureus Babylon in manu Domini imbricians omnem terram : de vino eius biberunt gentes, et ideo commotae sunt. » Quo aliquid S. Joannes, *Apol.* XIV, 8: « Calix enim aureus » significat opes et luxum, ac consequenter idolatriam, quam Babylonii alias gentibus triumphantibus invexerunt. Quocirca hoc regnaret secundum vocatur aureum : quia sub eo gentes vivebant quiete et feliciter in magna pace opibus et rerum omnium abundantia : hinc enim pacem consequi solet. Unde regnum hoc cap. IV, 17, ipsi regi a deo representatum fuit per arborum sublimem atque robustam, cuius altitudo pertingit ad celum, et aspectus illius in omnem terram : et rami eius pulcherrimi, et fructus eius ninius, et essa omnium in ea, subter eam habitantes bestie agri et in ramis eius commorantes aves coeli. » Vere Ovidius, XIV *Metamorph.*

In via virtuti nulla est via, dixit, et auro.

Cyaxares: Tempore Babyloniorum etiam dives fuit et inclytum regnum Medorum sub Cyaxares, quem Herodotus Assyril et toti Asiae dominatum esse tam, et asserit. Respondet Perierus regnum Medorum hoc quando.

Dices : Tempore Babyloniorum etiam dives fuit et inclytum regnum Medorum sub Cyaxares, quem Herodotus Assyril et toti Asiae dominatum esse tam, et asserit. Respondet Perierus regnum Medorum hoc tempore angustum et afflictum fuisse : nam Cyaxares cepit regnare anno 14 Nabuchodonosoris, et regnavit 40 annis; jux primis 28 eius annis, Seythus invaserunt et obtinuerunt Asiam, scilicet usque ad finem pene vite et regni Nabuchodonosoris: ipse enim 44 annis regnavit. Cyaxares ergo ultimum annis 12 regni sui annis, quibus superies fuit Nabuchodonosori, dolo interfecit fere

omnibus Scythis, imperium proferre et illustrare copit, ut ait Herodotus.

Ex hac Daniello visione, gentiles fabulam accepterunt de primo saeculo aureo, secundo argenteo, tertio aeneo, quarto ferro, quam ita Ovidius, lib. I *Metamorph.* graphicè depingit :

Aurea prima sat est atas, quæ vincere possit.
Sponte sua, sine lego fidem re-tuncque coelebat.
Non gallos, non enis erat; sine militis usa
Mollia securu peragebat otia penitus.
Vor erat aeternus,
Mox etiam fruges tellus inarata ferens,
Fluminis jam flosci, jam flumina nectaris ibant,
Flavage de viridi stilobant lice mellis.

Pergit deinde ab aurea ad argenteam :

Postquam Saturno tembreoss in tartara misso,
Sub Jove mundus erat, subtilius argentea proles
Auro dexterior, fulvo pretiosis ære;
Tum primum siccis ac fervoribus istis:
Tum primum subire domos, domus ante furunt:
Semina tum primum longis cerealia sulcis
Obruta sunt, pressique jugo gemore juvenit.

Mox transit ad æream et ferream :

Tertia post illam successit ahena proles,
Sextior ingens, et ad horrida promptiora arma,
Non sclerata tamen; de duro est ultima ferro,
Profusus irupit vena pejoris in avum.
Omnia nefas : fugere pudor, verumque fitlesque,
In insulaque et vis, et amor scleratus labordi.
Effundunt opes, irritantia malorum.
Jungit nubes ferram, ferroque noventus auro
Prodicerat, procul bellum, quod pugnat utroque.
Vivit ex rapto, non hospes ab hospite tutus.
Non sacer a genere, fratrum quoque gratia rara est.
Ultima collessemus terras Astias reliquit.

VOLUCRES QUOCUR COMI DEBIT IN MANU TUA. — Est auxilia, exaggerant enim regis sui potentiam: nam qui terra dominatur, suo modo etiam bestias et avibus dominatur: quia eas venari et capere possit.

39. REGNUM ALIUD MINUS TE. — Chaldaea עַמְדָה minach, id est inferior et humilius te, quod scilicet, te regnante, jam est inferior, sed paulo post crescat in Cyro, fietque superius in omne imperium in Balsasare ervet. Hoc est regnum Persarum et Medorum, quod ideo, vers. 32, designatur per duo brachia: quia duo quondam regna fuerunt, quae postea copulata sunt in unum, cuius rex fuit Cyrus, qui matre Meda, et patre Persa natus est; atque, ut Theodoretus ait, per dexteram paternum genus, per sinistrum maternum significatur. Rursum, quia brachis, id est fortitudine et labore multo, Cyrus tota vita sua regnum hunc sibi suisque Persis peperit.

Queres : Cur vers. 32 regnum hoc comparatur argento? Respondeo : Quia argento abundavit, fuitque opulentissimum: unde preter thesauros

comparatur apertos, Deus promitti Cyro thesauros absconditos, *Iso. xiv.*, 3. Haec opes patet. Nam primo, Plinius, lib. XXXIII, cap. iii, ait Cyrus ex dobellata Asia exultisse « quingenta milia talentorum argenti, » id est trecentos milia aes.

Secundo, eadem patent ex sumptuosissimo con-

vivio Assueri, mariti Esther, *Esther* cap. i.

Tertio, ex innumerabilis exercitu Xerxis, quo ter-ram et maria stravit: erant enim in eo plusquam duos miliones hominum.

Quarto, quia rex Persarum in suo conclavi ad caput semper habebat triginta miliones auri, quod cervical regis dicebatur; et ad pedes octodecim miliones argenti: testis est Atheneus sub initium lib. XII.

Quinta, quia gaza Persica qua potuit est Alexander, fuit 180 milium talentorum, teste Strabone, id est centum et octo milium.

Fuit tamen hoc Persarum imperium felicitate et gloria inferior Chaldeorum imperio, sicut argumen-tum inferior est et credi auro. Hoc est enim quid diserte ait Daniel, vers. 39: « Post te to consumget regnum aliud minus te. » Nabuchodonosor ergo regno et gloria superavit Cyram et posteros. Nam ut alia faciem, Cyrus illius conditor infelicissime cesus est a Tomyri regina Scytharam. Xerxes, in Graecia a paucis censu et fugato, infra-milie cladem accepit, ita ut solus in scapha fugere debuerit. Darus Codomanus, miserrime ab Alexandro sepius fusus, tandem regno et vita spoliatus est.

ET REGNUM TERTIUM ALIUD ERUM, QUOD IMPERA-BIT UNIVERSE TERRE. — Hoc est regnum Alexandri et Graecorum: Alexander enim pene universo terre nostrati dominatus est, ita ut sub eo ipsa se curvans siluerit, quasi tacite agnoscens eum domi-nium. Dico nostri: non enim Alexander adiit et devicit Chinenses, Peruvios, Mexicanos, etc. Ita S. Hieronymus et passim alii. Perperam ergo Osorius, et ex eo Prosper, lib. *De Proiect. et pro-miss.*, part. II, cap. xxxiii, per ventrem et femora areae accepterunt Carthaginense imperium.

Quaebus PRIMO: Cur vocatur areum? Respondet S. Hieronymus, quia es non tantum forte sed et durum: sed et vocalissimum et sonanissimum. Talis mihi Alexandri et Graecorum fama et gloria, non tantum ob potentiam et bella fortiter gesta, sed etiam ob sapientiam et eloquentiam, que apud Graecos floruit. Es ergo, primo, significat tenues tubas, galeas, loricas et armis Alexandri, puta clangores tubarum, et armorum aneorum strepitus et fragorem, inter quae assidue ipse ver-sabatur, iisque quasi musica suavissime delectabatur: fuit enim ipse pugnacissimus, non nisi ar-ma et Martem spirans. Nam veteres armis areis pro ferreis utabantur: armis enim usus est antiquior quam ferri. Unde Hesiодus:

*Aris laborabant noudum noscentia ferrum
Saccata.*

Sic et Homerus Achillis et Graecorum tela et armis docet fuisse area: quia Combe puella in Eubea primum inventi, indeque cognominata est Chal-diois: γάζας enim grece significat *as*. Haec ex Eustathio et aliis docet Caius Rhodiginus, lib. X *An-tiq.*, lib. ubi et addit Combe fuisse Asopii filiam. Hinc et Gabriel archangelus, *Daniel*, x, 6, brachia, femora et tibias habuit instar eris canderis: quia haec specie representabat Machabeorum fortitudinem et armorum splendorem. Sic et Deus, in curru cherubico pugnaturus contra Iudeos, induit corpus ex electro, id est ariachalo, quod est as optimum et fulgidissimum, ut dixi *Ezech.* 1, 27. *Secondo*, as resonans significat facundum et eloquentiam Graecorum. *Tertio*, as sonorus significat famam et gloriam gestorum Alexanderi, que subito toto ore insuonat, adeoque omnes perculit, ut certatim cuneti ei se subderent, aut cum eo fedus inirent. Fuit ergo ipse as sonans, et cymbalum toto ore timens: unde et Lysippus eum ex aere sculpsit, ut mox dicam. De fama Curtius: « Tantus ait, nominis ejus (Alexander) terror umbras verbum invaserat, ut cuncte gentes velut jam destinatae sibi regi adularentur. » Hinc et lib. I *Machab.* 1, 3, dictum, in conspectu ejus siluisse universam terram, ac si audisset fragorem ruentis mundi. Quocirca vere dixit de eo Tertullianus, lib. *De Pallio*, « sola ipsum fama sua fuisse minorem. » De sapientia et eloquentia sole Athene, que ab omnibus epithetum *docta* sorte sunt, locupletes sunt testes. Cicero, *Orat. pro Flacco*: « Adsum, ait, Athenienses, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges orta, atque in omnes terras distributae putantur. » Plato in *Protagora* Athenas « sapientiae pyrtaneum » appellat. Minum vero est quod scribit Tertullianus, lib. *De Anima*, cap. xx: « Thebis, ait, hebetes et brutos nasci relatum est; Athenis sapiendi dicendique acutissimum, ubi penes Colytum pueri mensē cūtis eloquentiarum preeocia lingua. Siquidem et Plato in *Timaeo* Minervam affirmat, cum urbem illam moliretur, nihil aliud quam regionis naturam prospexit, talia ingenia pollicitam. » Hodie nuns Platoni interpres sic verit: « Dea vobis habitationem designavit delecto loco in quo geniti estis, temporum anni tempore in eo conspicata quod sapientissimos viros producturum esset. » Aris vero hujus nimirum, id est Alexandri famam et glorian, signifikat audi.

Duodecim fere in Alexandro eluxerunt dotes eximiae et elogia rara, quae ejus nomen apud omnes gentes celebravit. Collegi ea ex Plutarcho in ejus *Vita*, Q. Curtio, lib. X, et Justino. Panorum, fuerunt magnitudinis ejus praesagia et portentia: nam primo, Olympiadi matris eis ante noctem qua eum concepit, visus est Jove tonante venter suus de celo tangi, atque ex istu largum succendi ignem, qui mox erumpens in flamas passim dispersa dissipabatur. Secundo, Philippus pater vidit in somnis uxorem obsignatam sigillo, habente

effigiem leonis, quo Aristander portendi dixit, eam concepisse infantem animosum, et leoninum. *Tertio*, visus est draco ad dormientis Olympiadis corpus exportaret. *Quarto*, natus est Alexander eo die quo Diana Ephesia templum conflagravit: unde magi exclamaverunt ingentem pestem et pernicientem eo die editam ad Asie incendium. *Hegesias vero Magnesius edixit*: « Merito arsisse templum Diana, dum ipsa in Alexandri enixu obser-tricando fuit disticta. » *Quinto*, Philippus pater eodem die tres faustissimos nuntios accepit, pri-mum furos a Parmenione Illyrios; alterum, Olympiis se equi perniciitate viceisse; tertium, natum Alexandrum. Unde vates affirmarent infinitam, in cuius nativitate tergemina concurrebat Victoria, fore invictum. Hec omnia Plutarillus. *Sexto*, ad-dit Justinus, lib. XII: « Ea die, ita quia natus est, dum aquila tota die prepetes supra culmen domus patris ejus sedebat, omen duplicit imperii: Europe Asiaque praefert. » *Szeptimo*, cum contra Darium pergeret, aquila supra caput ejus volare visa, cunsumque dirigere in hostes, ait Plutarillus et Curtius. *Octavo*, dum Tyrannus obser-deret, Tyrris in somnis visus est Apollo dicens se ad Alexandrum transire: neque enim sibi cordi esse que in urbe agerentur. *Nono*, ibidem visus est Alexandre Satyrus alludens, quem cum corri-pere vallet, ille se subduxit, sed tandem post longas dissensiones venit in ejus manus. Unde va-tes, disseco nomine *Sa tyrus*, responderunt: *Tua Tyrus sit*, nam *az* gracie significat *tua*.

Sextundum, fuit ejus complexio fervida, et in-doles ignea. Ex hoc igneo corporis temperamento non tantum illi animus similis, sed et odoris fragran-tia, quam ex ore, eute, toteque corpore affabat. Hac enim de causa in locis calidis thura, odores et aromata generantur, quod astus solis ibi ex percoquat, ut ignescat, et ignos halitus expirant. Hinc etiam corpus ejus seplimo die a morte, nulla tibi, nullo livore corruptum, sed in-tegrum et vivido vultu reportum est, teste Curtio.

Septimum, fuit in eo credibilis mentis vigor, ingenii solerter, animi fortitudine ad quavis ardua, atque periculorum et mortis contemptus.

Superoctavo fortunam audacia, et vires virtute, nihilque conseat audientibus inexpugnabile, vel munitione esse animosis, » ait Plutarillus. « Pe-riculosissima queaque aggrediebatur, et ubi confit-tissimi hostes accrime pugnare conspexis-erat, eo se semper ingerebat, periculaque sua esse, non militum volebat, » inquit Justinus. In Mallis Indorum bellissimissimus primus scalis in murum evasit, ubi, liberato corpore, in medios hostes saltu se immisit. Cojus vibrantibus armis ubi aliquod aut spectrum se videre putantes barbari fegerunt. At ubi eum solum cum duabus armigeris conspexerat, in eum irrue, eumque convalnerarunt: ipse ad murum incumbens, et in gyrum pugnans omnium impetu sustinuit, barbarumque gladium sibi intentantem confidit, donec Macedones succurerent.

Septimum, fuit ejus temperantia. Missis ei op-timis forculis et cocis, respondit: « Nihil sibi his opus esse, meliores sibi cocos donatos a paedago-gico Leonida, scilicet ad prandium iter anteluc-anum, ad cenam angustum prandium. Idem ille, inquit, stragulorum meorum repositorum solitus erat adire, vestariisque inspiciens, nunquid mihi ad mollitionem mater, vel ad luxum addidisset, ea tollebat. » Notent hoc paedagogi principum. Quocirca oili inimicus, si non bella-ret, venabatur: qui in re leonem grandem con-fecit; quod videns quidam exclamavit: « Macie, Alexander, ista cum leone de regno est pugna. »

Videns ipse Darii jam vieti ampullas, abbas-tros, lectos, mensas, domusque odorum et unguento-rum, oculos ad suis intendens: « Hoc nimurum ait, erat regnare? »

illum a morte revocavit? quoties tenuere in peri-cula vectum perpetua felicitate protexit? vite quoque finem cumdem illi, quem glorie statuit. Expectavere eum fata, dum Oriente perdomito, autoquid Oceano quidquid mortalitas capiebat, impleret. » Ipse Alexander, a vate Apollinis Delphi querens oraculum, ab eo audivit: « Invictus es, fili. »

Quintus, fuit in eo amplitudo imperii. Subegit enim totam Asiam, Egyptum, Syriam, Indianum, et bonam Europam parlem. Ille Lysippus statuens, ut amplitudinem imperii Alexandri significa-ret, fixit ex aere Alexandrum supina facie cum sumptuositatem, subiectis hisce versibus:

*Erens in colam suspectos fare quid ait:
Iupiter, asperu terram mibi, tu ascer celum.*

Quocirca Alexander, accepto imperio, regem ter-rarum ac mundi appellari se jussit, ait Justinus, lib. XII. Esto revera multas gentes nec aderit, nec subjungaverit; quinimum audiens Democritum de infinita mundorum disserentem, ingenuit quod ne unum quidem totum sibi subjugasset.

Sextus, fuit in eo incredibilis mentis vigor, ingenii solerter, animi fortitudine ad quavis ardua, atque periculorum et mortis contemptus. Supererat fortunam audacia, et vires virtute, nihilque conseat audientibus inexpugnabile, vel munitione esse animosis, » ait Plutarillus. « Pe-riculosissima queaque aggrediebatur, et ubi confit-tissimi hostes accrime pugnare conspexis-erat, eo se semper ingerebat, periculaque sua esse, non militum volebat, » inquit Justinus. In Mallis Indorum bellissimissimus primus scalis in murum evasit, ubi, liberato corpore, in medios hostes saltu se immisit. Cojus vibrantibus armis ubi aliquod aut spectrum se videre putantes barbari fegerunt. At ubi eum solum cum duabus armigeris conspexerat, in eum irrue, eumque convalnerarunt: ipse ad murum incumbens, et in gyrum pugnans omnium impetu sustinuit, barbarumque gladium sibi intentantem confidit, donec Macedones succurerent.

Septimus, fuit ejus temperantia. Missis ei op-timis forculis et cocis, respondit: « Nihil sibi his opus esse, meliores sibi cocos donatos a paedago-gico Leonida, scilicet ad prandium iter anteluc-anum, ad cenam angustum prandium. Idem ille, inquit, stragulorum meorum repositorum solitus erat adire, vestariisque inspiciens, nunquid mihi ad mollitionem mater, vel ad luxum addidisset, ea tollebat. » Notent hoc paedagogi principum. Quocirca oili inimicus, si non bella-ret, venabatur: qui in re leonem grandem con-fecit; quod videns quidam exclamavit: « Macie, Alexander, ista cum leone de regno est pugna. »

Videns ipse Darii jam vieti ampullas, abbas-tros, lectos, mensas, domusque odorum et unguento-rum, oculos ad suis intendens: « Hoc nimurum ait, erat regnare? »

OCTAVUM, fuit ejus continentia. « Temperare sibi, ait Platarchus, magis regum duebat quam hostes vincere : speciosissimus Darii filias et conjugem nec attigit, nec mulierem ante nupias cognovit, excepta Barsene. » De aliis feminis pulchris joco diebach : « Quam magni oculorum dolores sunt Persicæ ! » Ad æmulationem veriformes illarum, ostentans se victorem concepiscens, sicut inanimatas signorum imagines transmittebat eas. Audiens quasdam a suis vitias, scripsit Parmentoni, ut eos tanquam bellinas natas ad corruptelam hominum puniret et interficeret : « Ego enim, sit, non solus non vidi Darii uxorem, aut videre cogitavi; sed nec verba facientes de ejus docere scutum audire. » Diebat : « Cognosco me mortalem esse ex somno et concubitu ; quod ab eadem imbecillitate naturam incessat lassitudine et voluptas ; » quodque concubitus videatur esse parva epilepsia, ut aiebat Democritus. Sane hoc in Alexandre pro aliis fuit admirandum.

Nonus, fuit magnanimitas : fuit enim ipse supra humanam potentiam magnitudine animi prædictus, » inquit Justinus. Puer, tentatus a ministris, quia pernicie erat pedibus, an Olympis certare curriculo vellet ? Sane, ait, si habiturus sim adversarios reges. » Dolebat de Philippo patris victorios, quasi ipse illarum laudem sibi præperiperit. Bucephalus equum ferum et indomitum, qui sese non admittebat, insidens perdomitus; tum ei pater : « Quare, ait, fili, paribi regnum : siquidem non capitur Macedonia. » Gloriam regno et vite anteferebat. In summa sit oblatum sibi in galea aquam respuit : « Nam ego ait, si solus biber, hi [militis monstrans] elangescunt. » Dario pacem petenti rescripsit : « Concedo ea lege, si secundum milii, non par haberi velis. Proinde aut ditionem hac die, aut in crastinum aciem para. » Gaudebat se cum omnibus Darii copiis confidere, ventus longam bellum, si ex exercitu divisisset.

DECIMUS, fuit justitia, equitas et liberalitas in suis. Inter iudicia dum diceret accusator, manus admovebat alteri suri, dicens, « eam infestum reo servari. » Moriens rogatus quem regni heredem, respondit : « Dignissimum. Tanta magni illius animi fuit equitas, ut, cum Herculeum filium, cum Arideum fratrem, cum Roxanam uxorem prægnantem relinqueret, oblitus necessitudinum, dignissimum nuncuparet heredem : prorsus quasi nefas esset, viro fortium quam virum fortè succedere, aut tanti regni opes alii quam probatis relinquere, » ait Justinus. Iturus ad bellum suis predictis distribuit. Cui Perdiccas : « Tibi, ait, rex, quid reliquum fecisti ? » Respondit ille : « Spes meas. » Tum Perdiccas : « Nos quoque qui tua auspicia sequimur, harum erimus consortes. » Uxor Darii capta cum Hephestionem putam Alexandrum, quasi regem salutasset, et cognito errore, erubesceret,

Alexander eam animans : « Non errasti, ait, nam et hic Alexander est. » *Etsi* alienum militum creditoribus de suo dissolvit; erat id decem millia talenta denuis 103. Parentum demortuum stipendia filiis attribuit.

Undecimus, fuit in eo insignis in vicos cle-

mentibus, et in omnes, etiam hostes, fidis. Marcus

^{ma}, Darii prefectus olim, et pro eo pugnans contra

Alexandrum, victo Dario, ampliori ab eo profec-

tura auctor : « Rex, ait, olim unus erat, Darius,

nunc tu multis fecisti Alexandros. » Porus in-

die regem victor et captum rogavit Alexander,

« qua ratione tractari vellet ? Regaliter, » ait Porus. Adjiciente Alexandre, nihilne aliud vellet :

Omnia, inquit, vobis regaliter complectitur.

Igitur regnum ei sub satrapia nomine restituit,

et novam insuper ei regionem adjectit. Taxiles

pariter in India rex timens bellum ab Alexan-

drio, cum hæc ad eum diceret : « Quid bellis inter-

nos opus est ? si ego opibus abundantior sum,

imperviar tibi libens : sin inferior, non reasco

accipere abs te grato animo beneficium. » De-

lectatus hac oratione, eumque complexus Ale-

xander, » inquit Justinus. Puer, tentatus a mi-

nistris, quia pernicie erat pedibus, an Olympis

certare curriculo vellet ? Sane, ait, si habiturus

sim adversarios reges. » Dolebat de Philippo

patris victorios, quasi ipse illarum laudem sibi

præperiperit. Bucephalus equum ferum et indomi-

tum, qui sese non admittebat, insidens per-

domitus; tum ei pater : « Quare, ait, fili, paribi

regnum : siquidem non capitur Macedonia. »

Gloriam regno et vite anteferebat. In summa sit

oblatum sibi in galea aquam respuit : « Nam ego

ait, si solus biber, hi [militis monstrans] elan-

gescunt. » Dario pacem petenti rescripsit : « Con-

cendo ea lege, si secundum milii, non par haberi

velis. Proinde aut ditionem hac die, aut in

crastinum aciem para. » Gaudebat se cum omnibus

Darii copiis confidere, ventus longam bellum,

si ex exercitu divisisset.

Duodecimus, fuit ejus eruditio, et in litteratos

amor ac favor. Praeter alios Aristotelem quin-

quiescens habuit magistrum, ad quem postea scribens : « Ego, ait, optimarum rerum scientia

mallem me, quam potentia procellere. » Aristotelem

coluit non secus quam parentem, a quod

hujus beneficio vivaret, illius honeste vivaret. » Xenerocri misti quinquaginta talenta. Iliadem Homeri semper cum pugione repositum habebat sub pulvino; adeoque inter gazam Darii inveniens serinum pretiosissimum, illam in eo re-

posuit. Diogenem veneratus est, de quoce dixit :

« Ego nisi Alexander essem, Diogenes esse vel-

lem. » Insuper coluit Anaxarchum, Bandalum,

Calanum philosophos. Ex quibus Calanus hoc

imperii sui speculum ei ob oculos posuit. Conje-

tit in medium corium sicicum et retoridum,

cujus oram calcavit. Id uno loco pressum, ceteris

extulit se. Idem, circulus undique, et pedibus

premens in qualibet parte, evenerit ostendit,

donec medium pedibus occupavit : tunc enim

omnes partes queruerit. Et symbolo significavit,

medius regi maxime premenda, neque pro-

ut ab illis vagandum esse Alexandru. Illustris vero fuit ejus dissertatione cum Gymnosophistis decem, quos quasi hostes bello ceperal. Propositum hisce questiones obscuras, necem denuntians ei qui male respondisset : unum natum maximum dedit judicem. *Primum* interrogavit, « vivos plures esse et mortuos ? Vivos, ait, neque enim junco esse eos qui mortui sunt ; » *secundum* interrogavit : « Terra an pelagus granidores giganter bellus ? Terra, ait, quippe cuius portio est pelagus ; » *tertium* : « Quid animal callidissimum esset ? Quod haecen, ait, homo non cognovit ; » *quartum* : « Cur Sabam ad rebellionem contra me conciliasti ? Ut honeste, ait, viveat, aut periret ; » *quintum* : « An diem, an noctem putaret fuisse priorem ? Niam, ait, uno die. » Rege mirante, adjecte implicatarum questionum necesse esse ut implacatae essent responsiones. *Sextum* : « Quia ratione quis maxime se charum officia ? Si potissimum, ait, illi, nec formidabilis sit ; » *septimum* : « Quomodo ex mortali quis evadat Deus ? Si quid fecerit, ait, quod denegavit sit homini ; » *octavum* : « An vita, an mors esset valentior ? Vita, ait, quia tam multa tolerat mala ; » *novenum* : « Quousque hominem vivere deceat ? Quousque, ait, censat satus esse vivere quam mori. » Haec tandem versus ad judicem, qui *deinceps* erat, pronunciare eum iussit sententiam. Qui cum alium alio segniss dixisset respondisse : Ergo tu, inquit, primus morire qui ita decernis. Minime vero rex, ait ille, nisi tu mentiaris, qui *primus* dixisti et interfecturum illum, qui *pesimis* respondesset. Hoc ergo munus honoris dimisit. Haec Platarchus.

His adde *externa*, nam *prima*, fuit in eo ingens nominis terror, indeque ingens omnium erga eum reverentia, admiratio et subiectio, que omnes gentes, etiam remotissimas, compulit, ut ad eum legatos mitterent pacis causa. *Secundo*, barbarorum mores correxit, eosque humanos et civiles effecit. *Tertio*, Alexandrinam, atque alias civitates, usque ad septuaginta condidit. *Quarto*, formavit et post se reliqui duces prestantissimos, quasi alumnos suos, scilicet Seleucum, Antigonom, Ptolemeum, Arideum, Cassandrum, etc., atque gestorum suorum scriptores habuit plurimos gravissimos et disseritos.

Fuit ergo Alexander quasi miraculum et portentum nature, videturque Deus in eo ostendere voluisse quoque se porrige possit peccatori et brahici, sic regnum Alexander proxime successit regno Persarum. *Secundo*, sicut venter omnium cibum ad se trahit, sed eum statim per membra dispergit et dispersit : ita Alexander plurima regna subegit, sed statim moriens eadem suis discibus divisit. *Tertio*, notatur in ventre insignis Alexandri intemperanza et obrietas, de qua Curtius, lib. V, quae ei mortis fuit causa. Cum enim Alexander Proteos, bibacissimo Macedonem, poculum ingens (duos capiebat congiis) propinans exhaussisset, Proteos illud accepit, ac viceissim idei Alexander propinavit, qui rursus illud ebibit, sed perfere non potuit : nam mox poculo e manibus lapso in pulvinar reclinatus, ac morbo correpitus succubuit, decubuit, inferit, sui homicidie. Testis est Atheneus, lib. X, xi. *Quarto*, in femoribus significatur luxuria non tam Alexan-

dri, quam successorum ejus Ptolemeiorum in regno Egypti, qui solemine habebant sorores suas ducere in uxores. Alexander enim luxuriosus adeo non fuit, quia ebriosus: ebriosi enim sicut vino sopiunt sensus, ita et sopiunt hebetantque exrex ad veneream: rursus, semen profliscum vino dilutum et dissipant.

—
40. ET REGNUM QUARTUM ERIT VELUT FERRUM.—
Hoc est regnum, ait S. Hieronymus et alii passim,
Romaniorum, armis et fortitudine inelytum, quod
vers. 33. assimilatur tibiis : quia ultimum fuit et
firmissimum, idque dubius : quia imperio hoc
apud pueras fuit, scilicet primo, apud duos Con-
sules ; secundo, apud Dauniviros; tertio, apud
duos imperatores, unum in Oriente, alterum in
Occidente : unum Constantinopoli, alterum Ro-
mam, vel in Germania agenteum. Hinc ejus insigne
est aquila biceps, sive duorum capitum : inde in
castris vexillifer rictus est aquilifer, et vulgo voca-
contracta alfero. Recte Poeta :

Tu regere imperio populos, Romane, memento
Hae tibi erunt artes, pacisque imponere morem;
Parcere subiectis, et debellare superbos.

Porro in ferro notatur tum bellica vis, tum dutia Romanorum in continuis laboribus, vel agrorum, vel armorum, quibus sibi invictum robur corporis et animi parabant. Audi que de priscorum Latinorum exercitiis canit Virgilii, lib. IX *Eneid.*:

Durum a stirpe genus : natos ad flumina primum
Deserimus, sævoque gelu duramus et undis.

puta gelidis undis.

Venatu invigilat pueri, sylvasque fatigant:
Electro ludus equos, et spicula tendere cornu.
At patiens operum, parvoque assuta juvenus,
Aut rastris terram donat, aut qualis oppida bello.
Omne avnum fert teritor, versaque juvencum
Terga fatigamus hasta: nec tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem:
Canitiam galea premimus, semperque recentes
Convectare juvat praedas, et vivent capti.

Scipio Africanus, ut habeatur *Epitome LVII* : « Duo
milia scortorum a castris reieciuntur : omnia delicata
instrumenta reciduntur : militem omni die in
opere habuit : triginta dierum frumentum, ac
septenos vallos ferre coegerit. » Spartanus de Pessi-
menis scribit, eum jussisse ut in expeditione
nem virum biberet, sed acetato omnes essent
contenti. Item pistores sequi castra vefut, bue-
cellato jubens omnes vivere. Quisque ergo miles
et arma, et eubum saltem dimidiatus mensis por-
tabat. Insper Romani milites erant fabri tigna-
ria, navicularia, etc.; neque minus apte gladios
et hastas, quam secures, dolabras falcates tracta-
bant. Testes hujus rei sunt milites Cosariani, qui,
ut ipse ait Caesar, materiam cedebant, unde
ponentes, naves, machinariae uribus oppugnan-
dis edificarentur. Frumentum ipsi ex agro metu-

bant, et in casu deportabant. Leci erant e stramine, unde segestra appellata vult Varro lib. IV. Ludos gladiatoriis instituerunt, ut, cum in arena pugnare et ferrum et vulnera tractassent, mox excepissent, in acie dimicantes, hostes non timearent, neque vulnera et sanguinem perhorrescant, inquit Capitolinus in *Vita Maxima*. Plurimae apud Lipsium, *De Mætia Rom.* et nostrum Valtrinum *De re militari Rom.* lib. I, cap. iii. et iv.

COMMUNIET ET CONTERET OMNIA HEC, — per exercitus, quos ad contiendinos in obedientia populos in singulis provinciis alebant. Unde Tertullianus, lib. I *Contra Iudeos*, cap. vi.: *Quid de Romanis, aut, dicam, qui de legione sumarum praesidiis imperium immunior?* Itaque sparsas per gentes alebant continuo triginta duas legiones, ex quibus octo erant in Germania, aliae in Hispania, Asia, Africa, etc., uti docent Cardinale Baronius et alii. Hie enim gentes apud quas residencebant, aliasque vicinas pressubdabant et communiebant. Has autem legiones alebant tributis, que provincias indicabant; et ad ea colligenda, atque provincias in officio confinaendas, mittebant in eas Praestores et Proconsules. Unde et Cicero Quinto fratri in *prefectura Asiana* duο commendat, sciens publicanorum curam a2 exigenda tributa, et militum praesidia ad contiendinos provinciales. Hisce duobus Romani omnia regna contriverunt, subiecte subjecerunt, ut magnifice sed vere dixerit Martialis :

Terrarum dea gentiumque Roma,
Cui par est nihil, et nihil secundum.

Et Livius, lib. I: « Nulla, ait, unquam res publica nec major, nec sanctior, nec bonis exemplis ditor fuit. » **Et Claudianus :**

Qua nihil in terris complectitur altius æther,
Cujus nec spatiū visus, nec corda decorum,
Nec laudem vox ullā capit; qua luce metalli
Æmula vicuis fastigia conserit astris :
Armorū legisque parens, qua fondit in omnes
Imperium.

Hinc illa vulgata: « Romanos rerum dominos;
Romam mundi caput, mundi miraculum, mundi
compendium, arcem nationum ac regum, lumen
gentium. » Denique Propertius :

*Omnia Romanae cedant miracula terrae,
Natura hic posuit, quidquid ubique fuit.*

Et Plutarchus : « Romanum imperium, ait, velut anchoram fuisse fluctuanti mundo. »

41. REGNUM DIVISUM ERIT. — Rabbini putant hic significari quantum imperium, minimum Turcarum. Sed errant: Daniel enim tantum quatuor hic consignat, et de quarto ait, quod in eo ferrum permiscebatur teste. *Iursum* cum eodem ait: «Regnum divisum erit», plane significat idem regnum fore, sed in se divisum. *Tertio*, cum de

29
eodem ait vers. 42 : « Ex parte regnum erit solidum, et ex parte contritum, » clara indicat se non aliud novum imperium, sed ejusdem imperii varies et dies significare. Facessant ergo Iudei qui divisum Romanum imperium interpretantur in Romanos et Turcas : non enim Turcae sunt pars, sed hostes iurati imperii Romani. Dico ergo imperium Romanum praedicti hi fore « divisum », id est differens virtus, item dissidentes et discors, ut cum plebs in senatum, Sylla in Marium, Caesar in Pompeium, Augustus in Antonium, et alii deinceps in alios insurrexerunt : multi etiam imperium invaserunt. Unde digiti pedum significant inaequalitatem principum, cum plures sunt, dum ali majores, id est potentiores, oppriment minoris : hi deinde potentioribus invident. Potissimum vero divisum fuit hoc regnum, ideoque enervatum, cum variae gentes ab eis obedientia se subduxerunt, sibique proprios reges crearent, illi fecerunt Hispani, Poloni, Angli, Franci, etc. Porro hec regna fuerunt et sunt inaequalia, alia meliora, alia minora, sicuti digitii pedum inaequales sunt, ali majora, alii minoras. Rursum ex duabus tibis oriuntur decem digitii pedum, et in eis tota statua desinit : quia Romanum imperium in fine mundi dividetur in decem reges, quorum nullus erit rex Romanorum, scilicet nullus digitus est tibia. Digitorum enim extremitas finem continet imperii deficiens et quasi expirans (1).

melius veritas, ex *plantario*, id est ex radice, *pedis ferri*, ita Graeca : πέδη enim significat *radicem* : et Chaldaica נִתְסֶבֶל *nitsbel*, plantatio nem significat. Unde Biblia Complutensia hi legunt, de *plantatione ferri*. Melius Romana, *deplantatio* *ferri* : si enim planaria, teste Servio, vocantur ipse plantae, que e semine ortae, cum radicibus et terra propria transfrunderunt de uno loco in alium, q. d. *Ex fortitudine et divitias, qua erant quasi ferrum, id est robur Romanorum, tanquam et radice pullulabat eorum ambitio, indeque discordia, dum nec Caesari Pompeium superiorem, nec Pompeiis Cesarem parem patieatur, et ut Alexander legislati Darii pacem et regni divisionem offerentibus, respondit: Sicut mundus non fert duos soles, sic ne duos monarcas; aut Caesar, aut nihil. Si ergo Roma, ex aristocracia nata est tyrannis. Hoc est quod canit Petronius Arbitri in *Satyr.* :*

Orbam jam totum viator Romanus habebat,
Qua mare, qua terra, qua sidus curri utrumque.

Mox imperii vires lacerasse discordiam docet :

Namque omnis regia certi
In partes dividuta ruit,
Infernem tuba, ac sciso Discordia crise
Exitus ad superos Stygium caput,

jugens factinibus discindi Roman. Ac concidit :

Hinc initio hoc regnum fuit ferreum et validum, deinde factile et « contritum », id est facile contrari, scilicet cum Romanis bellis civibus se attinerent; et cum Gothi, Alani, Vandali illud impetrerunt ita valide, ut Septimius Romanus eis ipsam flagitare, immo opem contra alios imperii hostes poscere coacti fuerint. Ita S. Hieronimus Vide Paulum Orosium, lib. VII *Histor.* cap. xxii. Atque in fine mundi a decem regibus plane exter-
ir.

Nota : Hæc divisio orta est « ex plantario »
Terri : Vatablus verlit, *ex firmitate*, id est *ex*
planta pedis statuæ, quæ ferrea erat. *Secundo et*

(4) Tres versus 41, 42, 43 referendi sunt ad divisionem
territoriorum factam, imperio Romani in imperium Occidental-
em et in imperium Orientale (duo potes), et rursum ad di-
visionem hujus duplex imperii in tot partes quo fuerit
Europa regna, a migratione populorum (deinceps pedum
igit, ubi deinceps pro numero sumptum). Istorum
imperiorum basis est terra, ex quod ex imperio Romano
runda sunt, iuxta Romanum ius instituta, et proxime
Romani Romanum imperium sub variis formis semper
adibitata. Testa ferro permixta est. Porro testa Germanica
populus, et singulariter horum politici status aetarum
trafigunt, quemque incertitudinem et mutabilitatem simumque
dilecti imperio Romano quod tali orbi dominetur,
mergete sinec. Præterea tales sunt Romanorum popu-
lum cum Germanis permixtio et consociatio, ut num-
eris et artiçtione inter se conjugantur, ut alia uni-
versitas monarchia exsurgat, licet omnem Romano-Germanicam
principiis inter se propinquitatis vel affinitatis un-
ius vincatur. (D'Allio.)

testa, num e summa potestas impensis consortis

erit. » Hujus rei veritas patuit in coniubio Pompeii cum Julia Caesaris filia, et Marci Antonii cum Octavia sorore Octavii Augusti, atque aliis. Nam haec coniubia ambitiosos federare non potuerunt, quin in cedes et bella erumperent. Sic et hodie dicendum regum coniubia late regnandi auditatem, inde quo orta litigia et bella non tollere: major enim et potentior est vis ambitionis quam cognitionis. Aliqui sic explicant, q. d. Imperium Romanum multas gentes, alias fortiores, alias impeditiores continebat (semina enim pro gentium et hominum varietate posuit); sed non cohaerent sibi, nec sociabuntur, sicut nec teste ferrum permiscent potest, ideoque totum tandem imperium dissolvetur. Verum haec divisio provincialium fuit etiam tunc, cum maxime floruerit imperium Romanum: nesciebat causa ruentis imperii, quod in eorum teste, id est fortiores gentes infirmioribus sociarentur. Prior ergo expositione vero est.

Hec ergo est statua una, sed quadrifida, ob quatuor regna: unde *Zachar.* cap. vi, 4, eadem quadrifidis comparat.

Vide hic rursus regorum et regum vanitatem et inconstantiam: statua haec bases, id est pedes habet testaceos: quid testa, quid luto vilius, mollius, fragilis? *Primum* Babylonis imperium copit a Nabuchodonosore, finitum est in Balsasare, eversum a Cyro; stetit annos tantum 70.

Secunda Persarum monarchia cepit a Cyro; desit in Dario, eversa est ab Alexander; stetit annos ducentes.

Tertia Graecorum copit ab Alexandre, inde mox divisa fuit in regna Egypti, Syriae et Macedoniae: stetit in Egypto usque ad Augustum Casarem, qui Cleopatram cum Antonio ad spontaneam mortem adegit, regnumque Egypti everlit; stetit iniquam annos 238.

Quarta Romanorum, que copit a Julio Cesare et Augusto, adhuc durat; sed quam divisa et debilitata! Imperium tam Romanorum et Romani sensus fuit longe antiquis, illudque labescere cepit sub Cesare et Augusto ob discordias et bella intestina. Unde horum discordie et coniubia recte comparantur his pedibus status mixtis et ferro et teste. Pedes enim sunt extrema statiae, in quibus ita finitur et desinit: ita hoc imperium interire et desinere cepit sub Augusto, ac per Christum tunc nascentem eversum, ut subdit Daniel.

Moraliter, speculum hoc intuemini, o filii Adae! ac discite, quia « omnis potestatis vita brevis. » Ubi nunc est Nabuchodonosor ille inclitus? ubi Cyrus? ubi Darius? ubi Pompeius? ubi Augustus? vixit, valexit, valete et plaudite. Ubi Cesar? ubi Antiochus? ubi Alexander?

Unos Pellos juveni nos suffici orbis,
Sarcophago contentus erit: mos sola fatetur
Quaucta sint hominum corporula.

Alexandrum heri totus orbis capere non potuit, hodie urna sex pedum captur: heri Alexander orbis, iam lumbri dominatur, imo depascuntur Alexandrum. An non « in imagine iustar umbra et umbratibus imaginis pertransit homo, et frusta confundatur? Et hinc, reges, intelligite: eruditimi qui iudicatis terram: servite bonino in timore, et exultate ei cum tremore. Alexander transit, mortuus est, et comedens a vermis et vos transiliis, moriemini, et a vermis comedentem. Alexander in inferno sepultus est: cavede ne et vos ibidem sepeliamini. »

ubi jam Babylon? ubi Ninive? ubi Hierosolyma? ubi Roma orbis domina, arx totius mundi, dominus fortitudinis, imperii majestas, terror universi, triumphorum gloria? an non testacea fuit, fragilis, caducia? Vere noster Lipsius, lib. III *De Magnitud. Romana*, cap. II: « O spes et res humanae! quid es? quid sis? huc flecite. En potens et superba illa Roma, nos urbs exterha audiebat, que vietura cum saeculis, que deorum opus et cura, tota perit, condita in ruinis suis jacet, et laboramus eruere et astreue magnitudini ejus fidem. »

Certe vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Quid est vita nostra? quid regnum? quid gloria? vapor *qui* est, somnium est, folium est. Homerus, lib. VI *Iliad.*, homines comparat cum arborum foliis, que modo virescent, modo arecent; non pulchritudine decurantur, nunc a vento rapiuntur. Euripides hujus saeculi felicitatem asserunt tantum durare per unum diem; Demetrius vero Phalerus per unum duxit temporis punctum. Quid ergo est rex? quid monarcha? homo est. Homo quid *qui* est? est umbra somnium, inquit Pindarus. Quid *qui* est homo? « est animal quo nullum est debilis et inconstantia, » inquit Menander: nullum enim animal est quod crebris ac velocius modo surget, modo cadat, quam homo. Quid est homo? « Est fortune latus, inconstantiae imago, temporis solium, corripionis exemplum. » Quid est homo? « Est universa vanitas, » ait Psaltes *Psalm. XXXVIII*, 6; « Deum ergo time, et mandata eius observa: hoc est enim omnis homo. » Celum cogita, aeterna cogita.

44. IN DIEBUS AUTEM REGNUMORUM ILLORUM, — cum *vers. 14* sollicet quatuor regna jam dicta sunt tempus, sua spatha regnandi habuerint, eaque evoluta fuerint usque ad ultimum, hoc est, Romanis jam regnabitur.

SUSCITABIT DEUS COELI REGNUM, QUOD IN ETERNUM NON DISSIPABITUR. — *Quintum* hoc regnum est Christi, quod alia omnia regna everlit, non quod temporale regnum, sed quod idolatriam, aliquam vitam, omniaque sibi et sua fidei ac obedientie subiectum. Unde hoc regnum non temporale est, sed spirituale et eternum, quod inchoatur hic per fidem et gratiam, atque in celo consummabitur per gloriam. Licer enim Christus, qua homo, ob gratiam et dignitatem unionis hy-

postatione cum Verbo, esset etiam temporalis rex orbis, immo rex regum et monarca mundi; tamen ipso hoc regno et haec potestate regali uti noluit, sed tantum regno et potestate sua spirituali. Unde hoc spirituale ejus regnum tantum inculcat Daniel, aliquid Propheta.

Objecito Perperam ergo hoc loco abutuntur rabbini, ut proferint Messiam needum venisse. Objicunt enim: Haec lapis dictur contrivisse aurum, argentinum, et ferrum statu, id est imperia Chaldeorum, Persarum, Grecorum et Romanorum; aliqui imperium Romanorum videtur needum esse contritum, sed adhuc stans; ergo lapis hic, id est Messias, qui illud conteret, needum venit. Respondet primo Theodoretus hic, et Tertullianus lib. sed in fine mundi, puta in die iudicij, destructurum omnium regna mundi, minimum plane et perfecte. Verum amplius aliquid vult Daniel, scilicet id eum facturum in primo suo adventu, mox a sui ortu. Respondeo ergo Messiam contrivisse hec omnia imperia, non quadam temporale et terrenum dominium, quod parvus est momenti; sed quadam mysticum et spirituale, quo per gentilismum et idolatriam dominabantur tan meutibus, quam corporibus hominum, eosque demoni, inferno, et peccati aeternis mancipabant; quo tyrannis erat auctoribus, sub qua durum servitutem sericebam omnes gentes, gentes sub eis iugo. Hanc tyrannidem everlit Christus, hominesque hoc eorum servitutis iugo liberavit, dum eos sue fidei subiunctionis, in Dei gratiam, libertatem, et salutem aeternam asserunt. Regnum ergo Christi non est eaducum et terrenum, sed stabile et celeste; regnum enim Christi est Ecclesia. Id ita esse patet, *primo*, quia lapis hic quem vidit Daniel, cum esset parvulus, non poterat tantam statu molem exercere, ferro, auro et argento compactam prostertere physice et corporaliter: ergo mystice et spiritualiter, ac symbolico (est enim hoc visu tota symbolica) id accipiens est, minimum ut significet, quod Christus humilius et pauper sus humilitate, mundique contemptu dejectus esset in mentibus fidelium per totum orbem, omnem ambitionem, pomparum et fastum humanae gloriae et concepcionis, quam ingens hoc statua, ostentatione, mole et prelio metallorum representabat.

Secundo, quia imperium Romanorum stabit ad finem mundi, sollicet usque ad Antichristum, qui illud destruet, ac mox ipsa destruetur a Christo iudice, qui evertens omnia regna terrena, inducit regnum beatum et gloriosum in celis, ut docet Daniel, cap. vii, 13. Ergo frustra Iudei expectant Messiam, qui Romanum imperium destruet, ac pro eo regnum hic terrenum et longevum instar Salomonis inducat: stabit enim, ut ait Daniel, Romanorum regnum usque ad finem mundi. Ergo Messias suum regnum triumphans et gloriosum non habebit in hoc mundo, sed in celo.

Quocirca ait Daniel hic: « In diebus regnumorum, » q. d. Stante adhuc regno temporali Romanorum, orietur regnum spirituale Christi.

Tertio, spiritale fore regnum Messiae, non terrenum et corporale, docet diserte Daniel cap. ix, ubi definies tempus Messie, nimurum eum venturum post 70 hebdomades annorum, id est post 490 annos, ait de eo: « Septuaginta hebdomades abbreviate sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam (non ut reducatur regnum Salomonicum et Iudaicum, sed) ut consummetur prevaricatio, et finem accipiat peccatum, et delectetur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et implietur visio, et propheta, et ungatur Sanctus sanctorum. » Vides, o Judei, regnum Christi non fore in exercitibus, pompis et triumphis, sed in abolitione prevaricationis et peccati, ut pro eo inducantur sanctitas et justitia, eaque in christianis toto orbe regnet. Insuper, Daniel et Prophetae aiunt Christi regnum fore aeternum: ergo intelligent celeste; nullum enim regnum in terrena potest esse aeternum. Hoe est quod Christus Pilatus roganti an rex esset, respondit: « Regnum meum non est de hoc mundo. » Licer ergo pontifices jam habeant dominium temporale, id tamen non habent qua vicarii Christi, sed quasi accessorium ex donatione Constantini, Caroli Magni, Machthildis et aliorum piorum principum.

Quarto, quia Daniel et prophete docent Messiam (in hac vita adeo non fore potenter et splendidum, ut plane significant eum fore pauperem, abjectum, passum, mortuorum et eruefugendum, ut sua cruce et morte satisfaciat Deo pro peccatis nostris, caue in suo corpore iustus et expiatus). Audi Daniel, cap. ix, 26: « Et post hebdomades sexaginta dies occidetur Christus; et non erit eis populus, qui eum negaturus est, » ut Iudei cum negarunt coram Pilato, dicentes: « Non habemus regem nisi Cesarem. » Audi Isaiam, cap. xii, 2: « Et ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut regia de terra silenti; non est species ei, neque decor, etc., vidimus eum despiciunt et novissimum virorum, virum dolorum, et scientem infirmitatem. » Et vers. 7: « Oblatus est, quia ipse voluit, et ncm aperuit os suum. » Et vers. 6: « Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, atritus est propter sceleris nostra: disciplina pacis nosire super eum, et livore ejus sanati sumus. » Similia habet David *Psalm. xxi*: « Foderunt manus meas et pedes meos, et dinumeraverunt omnia ossa mea, » etc. Et Jeremias cap. xi, 19: « Et ego quasi agnus mansuetus, qui portular ad victimam, et non cognovi, quia cogitaverunt super me consilia, dicentes: Mittamus lignum in pane ejus, et eradamus eum de terra viventem. »

Quinto, quia regnum Christi non fore in carne, sed in spiritu rebusque spiritualibus docent omnes prophetae. Isaies, cap. xi, 2: « Requiescat super eum Spiritus Domini, spiritus sapientie et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus

scientie et pietatis, et replebit cum spiritus timoris Domini. Judicabit in justitia pauperes. » Et cap. xliii, 4 : « Dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. Calamum quassatum non conteret et lumen fumigans non extinguet. » Et vers. 6 : « Dedi te in fodus populi, in lucem Gentium, ut aperies oculos cæcerorum, » etc. Et cap. xlvi, 6 : « Ecce dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. » Et cap. lii, 1 : « Spiritus domini super me, eo quod uinxerit dominus meus, ad annuntiandum manuels misit me, ut medereremur cordis, etc., ut predicarem annum placabilem Domino, et diem ultionis Deo nostro, et ponemur lugentibus Sion, et darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, lumen laudis pro spiritu mæroris, etocabuntur in ea fortis justitiae. » Talia passim habet Isaías. Et Jeremias cap. xxxi, 33 : « Hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel, etc. Dabo legem meam in scriberibz eorum, et in corde eorum scribam eam, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit amplius uera vir proximum suum, dicens: Cognosco dominum. Omnes enim cognoscunt me; quia propitiator iniuriantibus eorum, et peccati eorum non memorabor amplius. » Et cap. xxxviii, 43 : « In diebus illis germinare faciam David germe justitiae (Christum), et faciet iudicium et justitiam in terra: et hoc est nomen quod vocabunt eum, dominus iustus noster. » Et Zacharias cap. ix, 9 : « Ecce rex tuus veniet tibi justus et salvator; ipso pauper, et ascendens super asinum, et super pullum filium asinæ, » etc.

Quod ergo subinde prophete dicunt, Christi regnum fore potens, et abundans auro, argento, vino, olio, etc., id mystice accipendum est. Gratiæ enim, et dona spiritualia Christi vocant metaphoræ aurum, argentum, vinum et oleum; quia Iudei carnales haec tantum boni norant et adamanabant; nec spiritualia, nisi per corporalia mystice representata, capiebant.

Denique ita docent S. Augustinus, tract. CXV in Joan. Tertullianus, Cyprianus et alii in libris quos contra Iudeos scripsierunt, S. Bernardus, serm. 3 super Misericordiam, et alii passim, ac interpretes orthodoxi omnes.

Porro haec eversio gentilismi, et hoc regnum spirituali Christi copit mox a Christo per S. Petrum, Paulum, et alios Apostolos; unde et tunc Claudio imperator multa sacrificia, multaque deorum festa abrogavit, hoc titulo, quod magni sumptus, multique dies cum damno publico in iis insumerunt: sed altiore Dei consilio dirigebatur ab abolendam sensim idolatriam, et ad viam Christi, Christique regno sternendam. Testis est Dio, lib. VI, et ex eo Baronius, tom. I Annal. Panlatinus deinceps crevit hoc regnum Christi, adeo ut sub Constantino totum imperium perversari, ipsumque imperium Romanum consequentium, cum suis imperatoribus factum sit christianum.

Nam, ut ait S. Gregorius, epist. 60: « Constantinus piissimus imperator rempublicam a perversis idolorum cultibus revocans, omnipotenti Domino Iesu Christo se subdidit, et eum subjecti populi tota ad Deum mente convertit. » Quocirca imprentores a Pontifice confirmanter, consecranci et coronanter. Et S. Hieronymus ad Lætam: « Desposit, inquit, pharetras Armenius, Hunni discunt psalterium, Scythie frigora fervent calore fidei. Getarunt rutilus et flavus exercitus Ecclesiasticum circumfert tentoria, » etc. Christus ergo nascens verius fuit Augustus, quam ipsi Augustus Cæsar: auxili enim suos augusta gratia, salute, omnique bono. Ita Venerabilis Beda in illud Luce cap. 1: « Exit edictum a Cesare Augusto, » ubi docet Augustum, quasi egentem et angustum, ab hominibus exegisse censem et tributum; Christum vero quasi divitem et augustum illud ei dedisse, eumque as multi magis filiæ eius ditasse. Quicquid Christo nato Augustus noluit amplius vocari imperi dominus, immo ut multi fraudant, Christum sibi in visione ostensum in Capitolo adoravit: inde enim locus dicitur videtur Ara colit, qui etiamnum hoc nomine a multis cultur et visiter, insigni templo, quod Religio S. Francisci obtinat, illustris. Ita ex Suida, Cedreno et Nicephoro Baronius in Proleg. Annal.

45. DE MONTE ABSCESSUS EST LAPIS SINE MANIBUS. — Hoc Christi regnum comparatur lapidi duro, quia Christus est petra supra quam fundata est Ecclesia, quae est regnum ejus eternum; et quia Christus instar David percussit Golath, id est daemone lapide, id est humilitate et duritate passionis et crucis sua.

Nota: Lapis hic « abscessus est de monte, » id est de domine, aiebat Vigilantius, cui humana natura per peccata et vilia adhescerat; sed hanc ejus blasphemiam refutat S. Hieronymus, epist. 75. « De monte » ergo, id est de populo et Ecclesia Iudaica, quae inter gentes quasi mons eminet, ait S. Augustinus, tract. IX in Joann. Vl. potius Abscessus est de monte, id est de B. Virginie, que quasi mons habuit omnium virtutum et gloriarum sublimitatem. Ita idem Augustinus in concione ad catechum., et S. Hieronymus, Theodoretus, Lyra, etc.

Nota secundo: Lapis hic « abscessus est sine manibus; » tum quia Christus, quia Deus, a Patre genitus est sine manibus creationis, ait S. Ambrosius, serm. 70. Tum potius, quia Christus, homo, a Spiritu Sancto formatus est in utero B. Virginis sine opera virili. Unde S. Hieronymus, sive ap. ad Eustochium de custodia virginis, cap. xxxi, sicut et ap. ad Eusebium de vita S. Eusebii, cap. viii, sive ap. ad Eusebium de vita S. Eusebii, cap. viii,

epist. ad Eustochium de custodia virginis, cap. xxxi, sicut et ap. ad Eusebium de vita S. Eusebii, cap. viii,

naturam solere lapidis excisionem nominari: protra enim ex se naturaliter aliiquid producere aut generare nequit. Hinc Isaia li, 1, dicitur: « Attende ad petram unde exesis es, et ad cavernam lacis de qua præcisi es, » quod explicat, dum subdit: « Attende ad Abraham patrem vestrum, et ad Sarah que peperit vos. » Isaac enim et Ilebrai ex sterili Sara prognati sunt supra naturam, perinde ac si de petra præcisi essent. Ita S. Hieronymus ibidem, Itaque in conceptu et nativitate lapis Christus sponte sua, nullusquis interventionibus manibus in mundum descendit, eodem modo in uterum Virginis illapsus, et ex eodem elapsus, ait Ptolemaeus Cyzicenus, homil. De Christi nativa. Simile est ad Diocordio, lib. V, cap. cxiv, et S. Epiphanius, lib. 12 gemmis, Nicolaus Caenius, Parallel. Histor. lib. XI, cap. lxxii: « Sicut, ait, sapphiri visceribus innascitur lapis sans pretiosus, et ipso qui genuit pretiosior, lucidus et splendens carbunculus: ita ex virginis gemma Maria natus est illi lapis angularis excisus de monte sine manibus, matre nobilior, et matutus nobilitatis auctor. »

O Virgo insignis, mater pia, nobis semen,
Quam Deus implevit totas orbis opes!
In te habitas quædam lumen statione coesa,
Floruit interclusa per tua membræ Deus.
Nunc vivax fulgor penetrans, et ad amorem profundi,
Orben alt, atra regi, tartara luce reptet.

Porro Gentiles haec ad deorum sursum superstitiones transtulisse, docet S. Justinus, *Contra Tryphon.*: « Jam, inquit, quando Mithragryas eum Mithram aium saxum progenit, et speluncam vocant locum ubi discipulos initiant, nonne hic licet agnoscere saxum illud, quod Daniel dicit exsuum sine manibus? minimus his quoque ora cula effingeret conantibus. »

COMMUNICAT TESTAM, ET FERRUM, ET AS, ET ARGENTUM, ET AURUM. — Lapis hic fuit conjectus in statuam, cumq; a communite et confregit, ut lispe sole statua dejicit et confregit. Hoc symbolice significabat, quod regnum Christi spirituale everget omnia regna mundi, omnesque gentes subderet Christo et Ecclesiæ.

Nota: Christi regnum alia omnia regna supererat prærogativis, scilicet primo, duratio: quia stetit jam 1600 annos, et stabit in eternum.

Secundo, amplitudine: quia omnes mundi planges, etiam Indos et Sinas, sibi subiecti, aut subiecti; hinc dicitur vers. 35: « Lapis factus est mons magnus, » id est Ecclesia magna; hec enim est mons domus Dei, *Isaie* ii, 1.

Tertio, vi et efficacitate, quia non solum corporibus in resurrectione, sed etiam animis manifestibus hominum intime dominatur, atque ex obduralis, superbis, obscens, rebellibus, facit molles, humiles, castos, obsequentes.

Quarto, fructu: quia eos qui se illi subiungunt a demone, peccatis et inferno, faciunt eos filios Dei, et heredes celo.

Quinto, modo quo partum et acquisitum est: quia scilicet non armis, sed paupertate, humilitate, cruce, domini cupiditatibus, patientia, martyris, contemptu honorum, opum et voluptatum, atque amore rerum colestium, Christus monachus, ejusque Apostoli et sequaces illud constituerunt et propagarunt.

Sexto, excellencia sanctissimarum legum, quæ omnem castimoniam, innocentiam, sanctitudinem et perfectionem præscribunt.

Septimo, fine: quia sibi subditos facit et creat reges in celo.

Octavo, quia regem habet ipsum Christum Deum ac Dominum omnium. Ita Pererius.

46. TUNC REB NABUCHODONOSOR CEcidit in faciem suam. — Agnovit enim ex somnis Daniel non fingere, sed vere apteque illud interpretari. Cum enim Daniel somnum quod ipse oblitus erat et recrävici, mox ipse ejus recordatus est, sibique dixit: « Verò hoc somniavi, vere hoc fui somnium meum. Unde ex eo prudeenter collegit: Si Daniel tangit ipsum somnum, tangat et ejus significacionem; neutrum enim naturaliter, sed sola Dei revelatione sciri potest. Deus ergo qui revelavit Danieli meum somnum, eidem quoque revelabit somni interpretationem. Ad hoc enim somnum ipsum ei revelavit, ut scilicet per hoc futura quæ significat, cognoscerem: aliqui enim frustra somnum ipsum revealasset. »

DANIELEM ADORAVIT — adoratione, id est veneratione quæ viris magnis et sanctis exhibetur, qua Abram adoravit filios Hebræ, *Genes.* xxii, 7. Ila Vasquez et alii. Secundo et verius, adoravit proprie: hoc enim significat Chaldeum *תְּדַבֵּר* segid; unde נָבָע תְּדַבֵּר beit sigida, vocatur domus orationis, id est templum in quo adoratur Deus. Id more clarus patebit.

ET HOSTIAS, ET INCENSUM PRECEPIT UT SACRIFICARE EI. — Nota: Sacrificium Sanctis, immo Christi humanitati offerre non licet, sed soli Deo: sacrificium enim est protestatio numinis, et divinitatis eius, cui offertur. Ita S. Augustinus, lib. X *Contra Faustum*, cap. XXI.

Queres, quomodo ergo Nabuchodonosor jussi Danieli offerri sacrificium? Respondet prima S. Hieronymus regem hoc sacrificio non tam Daniel, quam in Daniel Deum venerari et coleri voluisse; unde ait: « Vere Deus vester Deus derum est. » Sic Alexander adoravit Jaddi pontificem, id est Deum cuius pontifex erat Jaddo.

Secondo, idem Hieronymus respondet regem hujus propheticæ magnitudine perturbatum et attonitum, id ex stupore inconsiderare jussisse.

Tertio, Gabriel Vasquez, lib. I *De Ador.* disp. 6, cap. iii, cui favet Cardinalis Bellarmius, respondet pro hostiis hebreis esse *מִנְחָה* mincha, id est oblationes (ut vertunt Syrus et Arabicus) et munera, scilicet odorum et suffituum. Haec enim etiam Sanctis, immo imaginibus, offerri possunt, ut definit Synodus VII, act. vii. Unde et Septua-

ginta pro mincha vertunt pax, id est munera, ut vertit Graecus Scholiastes, puta thus, ut explicat Theodoretus, xai οὐδὲν, id est, et suaves odores, Non ergo victimas carneas, sed thus et suffitus jussit rex adoleri Danieli, ut eadem Sanctis, immo regibus adolescentur. Verum haec nunquam a principibus usurpatam videtur, nisi cum insanientes aduersus numerum divinos honores affectaverunt, ut recte observavit noster Pineda, lib. De Hebus Salomon, cap. xii, § 9.

Quarto, verius videatur regem propriam adorasse Danielum, et jussisse veras victimas sacrificari illi, quam Propheta divino, habenti in se numerum et spiritum Dei. Sic enim Gentiles suos reges, et homines sapientia aut virtute excellentes, quasi deorum filios adorabant, et sacrificiis colebant.

Audi Lycanios, Actor. XIV, 10, de Paulo et Barnaba loquentes: « Dii similes facti hominibus descendenter nos, etc., sacerdos quoque Jovis tauri et coronas affersen, cum populis volebat sacrificare. » Quin et Plato preter unum Deum sumnum posuit alios minores deos pariter adorandos: et sic adorari voluit ipse Nabuchodonosor in statua quam erexit, cap. III, 5. Sic ergo proprie rex adoravat Danielum, quasi hominem, immo deum aliquem, de coelis lapsum: praesertim, quia ipsi- met eus sapientes ei dixerant, vers. 11, non esse hominem qui somnium hoc regi enarrare posset, « exceptis diis quorum non est cum hominibus conversatio. » Daniel autem illud regi enarravit; ergo ex eorum sententia, quasi unus et dicit haberi et coli debet. Hunc sennus exigere videat primo, vox hostia, que victimas proprie dictas significat; secundo, vox sacrificare, et Chaldaeus חַדְּחָה lenasscha, id est libarent; tertio, vox adorari, nam Chaldaica est segid, ut dixi; quarto, vox Chaldaica נִיחָחֵן nichochin, quae non significat quoslibet odores et suffitus, sed sacros et religiosos, puta incensum et thymiam. Ad verbum enim nichochin significat placamina, scilicet sacrificia et thurificationem quibus placatur Deus: radix enim Hebraica et Chaldaica מְנֻחָה nach, in Cal significat quiescere, et in Hiphil, sedare, placare, propitiare.

Denique licet Hebraica mincha, subinde quodlibet donum aut munus significet, tamen quando jungitur cum incenso et sacrificio, ut hic fit, non nisi victimam significat. Nec aliud voluerunt Sep-

tuaginta; ipsi enim retinuerunt Hebreiam vocem mincha, sed molliendo pro mincha posuerunt manna. Sic enim gutturaliter chet solent emollire, eaque in e, vel in a convertere, ut pro pesach vertunt phase, pro Corach Core, pro Tharach Thare etc.; manna ergo est idem quod mincha, scilicet hostia et victimam. Id ita esse patet ex Baruch I, 10, ubi dicitur: « Emite holocausta, et thus, et facite manna, et afferte pro peccato ad aram Domini Dei nostri. » Ubi certum est manna esse idem quod mincha, et significare hostiam propria dictam, puta sacrificium.

Dices: Ergo idolatriam admisit hic rex, eique consensit Daniel: tacit enim, et permisit eam sibi impendi. Objecto hinc olim Danieli Porphyrius, cui respondet hic S. Hieronymus. Porphyrius sequitur Calvinus, dum aut Danielum aulicis moribus fuisse corruptum, Ita Aristarchus ille philoloedorus. Sed apage blasphemus, qui ex Propheta sanissimo et sapientissimo facis Luciferum, Dei amulum, et divini honoris cupidum.

Dico ergo Danielum nullo modo consenseris: sed omni modo institisse et impeditivis executionem mandati regi, ut restituerunt Paulus et Barnabas Actor. XIV, Etsi Scriptura id ipsum, ut et alia multa, hic taceat: satis tamen illud inquit eo ipso, quo mandato huc exsecutione datum esse, et Chaldaea reipsa sacrificasse Danieli, non commemorat; praesertim cum mox subdat Danieli a rege allo honore fuisse affectum, scilicet toti Babylonio fuisse prepositum. Ita Lyranus, Dionysius Carthusianus, Maldonatus et alii.

49. SUPER OPERA — super negotia, q. d. Praefit eos administrationis et regimini Babylonie.

DANIEL ERAT IN FORIBUS REGIS. — Graecus est, Daniel erat in atrio regis, id est Daniel erat in aula princeps regi proximas et intimus; ita ut nemo sine eis auctoritate ad regem ingredieretur. Ita S. Hieronymus.

Aliter Vatablus: Daniel, inquit, in porta regis sedet, ut redderet ius, id est fuit iudex. Judices enim olim sedebant in portis urbium quasi in loco publico et omnibus obvio. Sed prior sensus est verior. In Daniel ergo verum est illud Aristidis tom. III, orat. 1 Platonica: « Maxima quaque in paucissimis cadunt. » Et: « Maximum reipublicae comodum in prevento virorum bonorum consistit. »

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Nabuchodonosor erigit statuam, in eaque adorari vult: reuersant id, vers. 8, tres pueri, Sidrach, Misach et Abdenago: unde, vers. 10, iubet rex eos mitti in fornacem ardenteam: ibi, vers. 24, orant Deum. Deus, vers. 49, mittit angelum qui eos servat illatos: hinc, vers. 51, cantant Deo canticum, unde, vers. 61, rex celebrat hoc miraculum Dei, ejusque potentiam et in suis providentiam.

1. Nabuchodonosor rex fecit statuam auream, altitudine cubitorum sexaginta, latitudine cubitorum sex, et statuit eam in campo Dura provincia Babylonis. 2. Itaque Nabuchodonosor rex misit ad congregandos satrapas, magistratus, et judices, duces, et tyranos, et prefectos, omnesque principes regionum, ut convenienter ad dedicationem statuae, quam erexerat Nabuchodonosor rex. 3. Tunc congregati sunt satrapa, magistratus, et judices, duces, et tyranos, et optimates, qui erant in potestatibus constituti, et universi principes regionum, ut convenienter ad dedicationem statuae, quam erexerat Nabuchodonosor rex: stabant autem in conspectu statuae, quam posuerat Nabuchodonosor rex: 4. et preceo clamabat valenter: Vobis dicitur populus, tribibus, et linguis: 5. In hora, qua audieritis sonitum tubæ, et fistulae, et citharae, sambuceæ, et psalterii, et symphonieæ, et universi generis musicorum, cadentes adorare statuam auream, quam constituit Nabuchodonosor rex. 6. Si quis autem non prostratus adoraverit, eadem hora mittetur in fornacem ignis ardentis. 7. Post hanc igitur statim ut audierunt omnes populi sonitum tubæ, fistulae, et citharae, sambuceæ, et psalterii, et symphonieæ, et omnis generis musicorum: cadentes omnes populi, tribus, et linguis adoraverunt statuam auream, quam constituerat Nabuchodonosor rex. 8. Statimque in ipso tempore accedentes viri Chaldei accusaverunt Judos: 9. dixeruntque Nabuchodonosor regi: Rex, in æternum vive: 10. tu, rex, posuisti decretem, ut omnis homo, qui audierit sonitum tubæ, fistulae, et citharae, sambuceæ, et psalterii, et symphonieæ, et universi generis musicorum, prostrernat se, et adorat statuam auream: 11. si quis autem non procidens adoraverit, mittatur in fornacem ignis ardentis. 12. Sunt ergo viri Jodei, quos constituerat super opera regionis Babylonis, Sidrach, Misach et Abdenago: viri isti contempserunt, rex, decretem tuum: deos tuos non colunt, et statuam auream, quam exexisti, non adorant. 13. Tunc Nabuchodonosor in furore et in ira præcepit ut adducerentur Sidrach, Misach et Abdenago: qui confessim adducti sunt in conspectu regis. 14. Pronuntiansque Nabuchodonosor rex, ait eis: Verene, Sidrach, Misach et Abdenago, deos meos non colitis, et statuam auream, quam constitui, non adoratis? 15. Nunc ergo si estis parati, quacumque hora audieritis sonitum tubæ, fistulae, citharae, sambuceæ, et psalterii, et symphonieæ, omnisque generis musicorum, prostrernite vos, et adorate statuam quam feci: quod si non adoraveritis, eadem hora mittemini in fornacem ignis ardentis: et quis est Deus, qui eripiet vos de manu mea? 16. Respondentes Sidrach, Misach et Abdenago, dixerunt regi Nabuchodonosor: Non oportet nos de hac re responderemus tibi. 17. Ecce enim Deus noster, quem colimus, potest eripere nos de camino ignis ardentis, et de manibus tuis, o rex! liberare. 18. Quod si non erit, notum sit tibi, rex, quia deos tuos non colimus, et statuam auream, quam exexisti, non adoramus. 19. Tunc Nabuchodonosor repletus est furore: et aspectus faciei illius immutatus est super Sidrach, Misach et Abdenago, et præcepit ut succederetur fornax septuplex quam succendi conserverat. 20. Et viris fortissimis de exercitu suo jussit, ut ligatis pedibus Sidrach, Misach et Abdenago, mittentur eos in fornacem ignis ardentis. 21. Et confessim viri illi vinciti cum bracces suis, et tertiis, et